

**ПОЛТАВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ, УПРАВЛІННЯ,
ПРАВА ТА ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
КАФЕДРА ЕКОНОМІКИ ТА МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ
ВІДНОСИН**

Освітньо-професійна програма Міжнародні економічні відносини
Спеціальність 292 Міжнародні економічні відносини
Ступінь вищої освіти Бакалавр

ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ

Завідувач кафедри

_____ Петро МАКАРЕНКО
«10» червня 2024 року

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему: «Сучасні тенденції міжнародних торговельних відносин»

виконав здобувач вищої освіти денної форми навчання

Безручко Владислав Віталійович

Керівник кваліфікаційної роботи,
к.е.н., доцент

Ірина ЗАГРЕБЕЛЬНА

Полтава – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ МІЖНАРОДНИХ ТОРГОВЕЛЬНИХ ВІДНОСИН	8
1.1. Сутність, види та теорії міжнародної торгівлі	8
1.2. Торгова політика та її роль в сучасних міжнародних економічних відносинах	16
Висновки до розділу 1	22
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНИХ ТОРГОВЕЛЬНИХ ВІДНОСИН	23
2.1. Сучасний стан світової торгівлі	23
2.2. Місце України в системі міжнародних торговельних відносин на сучасному етапі розвитку	33
2.3. Перспективи розвитку міжнародних торговельних відносин	44
Висновки до розділу 2	53
ВИСНОВКИ	55
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	59
ДОДАТКИ	63

ВСТУП

Актуальність теми. Економічний успіх будь-якої країни неможливий без активної участі в міжнародній торгівлі. Жодна держава не змогла досягти стійкого розвитку, ізолювавши себе від світової економічної системи. Саме міжнародна торгівля виступає ключовим механізмом, який зв'язує країни в єдине ціле та забезпечує функціонування світової економіки. Її основою є міжнародний поділ праці, коли кожна країна зосереджується на виробництві тих товарів та послуг, для виготовлення яких вона має найбільші переваги.

За допомогою зовнішньої торгівлі національна економіка взаємодіє з господарствами інших країн. У той же час, це є основним каналом, через який світовий ринок, за допомогою міжнародних цін та вартості, впливає на національне виробництво. Він визначає конкурентні параметри виробництва, рівень витрат і стандарти якості.

Сучасний стан міжнародної торгівлі, динаміка її стану, географічна та товарна структура, основні тенденції розвитку досліджуються у наукових працях таких вчених-економістів, як: Алавердян Л.М., Романенко О.В., Богашко О.Л., Венгерська Н.С., Лубенець І.О., Герасимчук З.В., Горбач Л.М., Ковтун Т.Д., Магалова В.А. та інші.

Проте, в умовах швидкого економічного зростання України та інших країн світу, під впливом різних соціально-економічних та політичних факторів, ситуація значно змінюється, що вимагає детального огляду та аналізу з урахуванням актуальних даних та економічних показників, що характеризують стан зовнішньої торгівлі. Це необхідно для виявлення сучасних тенденцій у цій галузі.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. «Розвиток агропродовольчої сфери в національному та геоекономічному просторі» (0122U201799) та «Формування та розвиток територіальних соціально-економічних систем» (0122U201708).

Метою дослідження виступає розгляд міжнародних торговельних

відносин як головної форми міжнародних економічних відносин та виявлення основних тенденцій їх розвитку за сучасних умов.

Відповідно до поставленої мети сформульовано основні завдання:

- розглянути сутність, види та теорії міжнародної торгівлі;
- висвітлити роль торгової політики в сучасних міжнародних економічних відносинах;
- проаналізувати сучасний стан світової торгівлі та тенденції її розвитку;
- дослідити місце України в системі міжнародних торговельних відносин;
- визначити перспективи розвитку міжнародних торговельних відносин.

Об'єкт дослідження є процес розвитку міжнародних торговельних відносин у світовому господарстві.

Предметом дослідження є сучасний стан та тенденції розвитку міжнародних торговельних відносин.

Методи досліджень. Методологічну основу кваліфікаційної роботи становили теорії та концепції міжнародної торгівлі, що сформувалися в системі міжнародних економічних відносин. Під час написання роботи використовувалися методи аналізу і синтезу, абстрагування, індукції і дедукції, системного підходу, методи логічного та історичного порівняльного аналізу, статистичного та графічного аналізу.

Інформаційною базою роботи були статичні та аналітичні матеріали Державної служби статистики України та Євростату, Торгово-промислової палати України, Міжнародного валютного фонду (МВФ), Світового банку (СБ), Конференції ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД), Світової організації торгівлі (СОТ) та ін.

Практична значущість даної теми полягає в тому, що міжнародна торгівля є важливим фактором, який впливає на підвищення добробуту населення і сприяє зростанню економіки, покращенню життєвого рівня та науково-технічному прогресу в країні.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження

за темою кваліфікаційної роботи було оприлюднено на Міжнародній науково-практичній конференції «Маркетингове забезпечення продуктового ринку» (14 травня 2024 р. м. Полтава) та науково-практичній конференції за підсумками проходження здобувачами вищої освіти виробничих практик (21-22 березня 2024 р. м. Полтава).

Публікації. За результатами дослідження опубліковано 2 наукові праці:

Безручко В.В., Коваленко В.В. Стан іноземного інвестування в Україні. Матеріали XVI Міжнародної науково-практичної конференції «Маркетингове забезпечення продуктового ринку» (14 травня 2024 р.). Полтава: ПДАУ, 2024. С. 125-126.

Безручко В.В. Форми міжнародної торгівлі. Матеріали науково-практичної конференції за підсумками проходження здобувачами вищої освіти виробничих практик (21-22 березня 2024 р.). Випуск 17. Полтава: ПДАУ, 2024. С. 63-64.

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота викладена на 58 сторінках основного тексту, складається зі вступу, двох розділів, висновків і пропозицій, списку використаних джерел із 54 найменувань. Робота містить 8 таблиць, 11 рисунків та 2 додатки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ МІЖНАРОДНИХ ТОРГОВЕЛЬНИХ ВІДНОСИН

1.1. Сутність, види та теорії міжнародної торгівлі

Міжнародна торгівля – це не просто обмін товарами та послугами між країнами, це потужний двигун світової економіки. Вона тісно пов'язана з міжнародним поділом праці, слугуючи одночасно його передумовою та наслідком. З часом міжнародна торгівля еволюціонувала від поодиноких угод до масштабного співробітництва між державами. Сьогодні вона охоплює широкий спектр товарів, послуг, інвестицій та технологій, роблячи значний внесок у глобалізацію та економічне зростання. Міжнародна торгівля несе з собою не лише можливості, але й виклики. Важливо, щоб країни співпрацювали, щоб гарантувати, що торгівля ведеться справедливо, прозоро та з урахуванням інтересів усіх учасників [25, с. 119].

На рисунку 1.1 відображено етапи еволюції міжнародної торгівлі які умовно поділяють на п'ять періодів.

У сучасному світі, де панує глобалізація, добробут багатьох країн суттєво залежить від їх участі у світовій економіці. Це проявляється у значному зростанні міжнародної торгівлі товарами та послугами, а також у динамічному русі капіталу та фінансових ресурсів [13, с. 39].

Вільна міжнародна торгівля – це не просто обмін товарами та послугами, це потужний каталізатор конкуренції, який руйнує монополії та стимулює інновації. Під тиском жорсткої конкуренції з боку іноземних компаній вітчизняні фірми змушені шукати шляхи зниження витрат та підвищення ефективності. Це спонукає їх до впровадження новітніх виробничих технологій, заснованих на останніх наукових та технічних досягненнях. Перехід на сучасні технології веде до покращення характеристик товарів та послуг, роблячи їх більш конкурентоспроможними на світовому ринку.

Впровадження нових технологій дозволяє економити час, ресурси та людські зусилля, що призводить до загального зростання ефективності виробництва. Інновації та підвищення конкурентоспроможності сприяють прискоренню економічного зростання, створенню нових робочих місць та покращенню добробуту населення. Важливо зазначити, що вільна торгівля несе з собою й певні виклики. Не всі вітчизняні компанії можуть швидко адаптуватися до жорсткої конкуренції, що може призвести до банкрутств та втрати робочих місць.

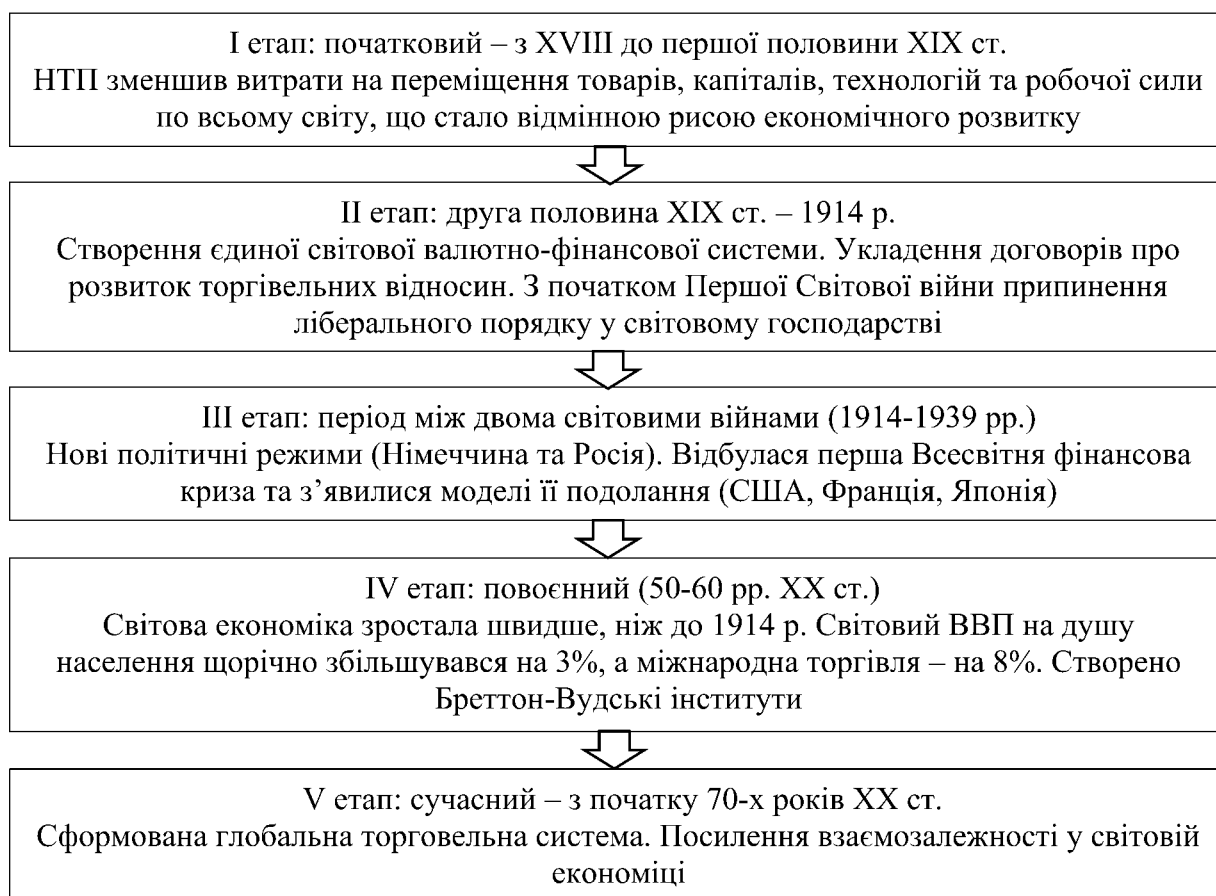

Рис. 1.1. Етапи розвитку міжнародної торгівлі

Джерело: складено на основі [21]

Сьогодні міжнародна торгівля виходить далеко за межі простого обміну товарами та послугами. Вона тісно переплітається з усіма сферами відтворювального процесу, стаючи не лише його відображенням, але й наслідком та стимулом. Її вплив пронизує основи організації сучасного глобалізованого виробництва, визначаючи його динаміку та характер.

Подібно до того, як внутрішня торгівля на етапах раннього капіталізму слугувала рушійною силою розвитку капіталістичного виробництва, міжнародна торгівля сьогодні виступає локомотивом глобалізації. Вона стимулює спеціалізацію країн на виробництві тих товарів та послуг, у яких вони мають найбільшу конкурентну перевагу, що призводить до загального зростання світової економіки [22, с. 66].

Сучасний аналіз міжнародних торговельних відносин сягає далі простого опису обміну товарами та послугами. Він прагне розкрити глибинні механізми, що лежать в основі цієї взаємодії, досліджуючи передумови, закономірності та обмеження. Проте сучасні теорії міжнародної торгівлі спираються на праці вчених початку XIX століття, які сформулювали основні теорії міжнародної торгівлі (додаток А).

В теорії меркантилізму поклала свій початок стратегія імпортозаміщення, оскільки основною вимогою було скорочення імпорту та захист вітчизняних виробників від іноземних конкурентів. Вчені-меркантилісти обґрунтовують необхідність втручання держави в економіку з метою забезпечення зростання національної промисловості, а також для забезпечення позитивного торгового сальдо балансу. Багато економістів зазначають, що на ранніх стадіях розвитку країни слід застосовувати політику протекціонізму, адже завдяки цій політиці багаті країни стали багатшими, а бідні – бідними [6, 11].

Варто зазначити, що ця теорія застосовувалася практично кілька століть. Так як, меркантилізм був популярний з XIV по XVII ст., може здатися, що меркантилізм – це давнє минуле. Насправді, це не так. Центральна тема меркантилізму – це співвідношення протекціонізму та вільної торгівлі. Але ця тема актуальна і сьогодні, оскільки багато країн обирають політику протекціонізму.

В основі міжнародної торгівлі лежить концепція абсолютних та порівняльних переваг, де головний принцип – це свобода торгівлі, де експорт та імпорт однаково важливі для економіки. Але з погляду даних теорій

застосування стратегії імпортозаміщення є нерациональним. Шведські економісти Е. Хекшер та Б. Олін, ґрунтуючись на теорії Д. Рікардо про порівняльні переваги стверджували, що експорт товарів може бути замінений рухом факторів виробництва, а імпортувати вигідно ті товари, для виробництва яких спостерігається дефіцит факторів виробництва.

Теорія життєвого циклу продукту та теорія спеціалізації виробництва є новітніми теоріями торгівлі. Дані теорії також ґрунтуються на висновках своїх попередників, але важливими складовими даних теорій є спеціалізація країни та ефект масштабу. Ці теорії дозволяють раціонально експортувати та імпортувати товари, оскільки завдяки процесам глобалізації споживачам пропонується більше продукції за низькими цінами.

Таким чином, сучасна міжнародна торгівля товарами та послугами – це центральне місце у системі міжнародних економічних відносин. Існує безліч теорій міжнародної торгівлі, де представлені різні погляди вчених-економістів на роль експорту та імпорту в міжнародній торгівлі, чому країни торгують і як країні примножити своє багатство за допомогою торгівлі.

Основними формами міжнародної торгівлі є експорт та імпорт товарів. У міжнародній комерційній практиці під експортом та імпортом розуміються операції, що здійснюються на комерційній основі, при виконанні міжнародних торгових угод – контрактів купівлі-продажу.

Згідно з Законом України «Про зовнішньоекономічну діяльність» [26], експорт товарів – це продаж товарів українськими суб'єктами ЗЕД іноземним суб'єктам господарської діяльності. Імпорт товарів - це купівля українськими суб'єктами ЗЕД товарів в іноземних суб'єктів господарської діяльності. Реекспорт – це вивезення з України товарів, які були ввезені в Україну раніше, без будь-якої суттєвої переробки. Реімпорт – це ввезення в Україну товарів, які були вивезені з України раніше, з певних причин.

Обсяги експорту та імпорту – це два ключові показники, що характеризують зовнішню торгівлю країни. Їх розраховують як у натуральних, так і у вартісних показниках. Натуральні показники відображають фізичну

кількість товарів, що експортуються та імпортуються. Наприклад, можна виміряти експорт зерна в тоннах, а імпорт автомобілів – в штуках. Вартісні показники відображають загальну вартість експортованих та імпортованих товарів. Їх зазвичай розраховують у національній валюті країни.

Для порівняння показників експорту та імпорту різних країн, їх переводять у долари США. Це робиться за допомогою курсу валют, що дозволяє усунути вплив інфляції та інших валютних факторів. Важливо зазначити, що деякі країни, зокрема ті, що мають високу інфляцію, можуть одразу розраховувати експорт та імпорт у доларах США. Крім показників експорту та імпорту, у зовнішньоторговельній статистиці використовується показник зовнішньоторговельного сальдо. Це різниця між вартістю експорту та імпорту.

Аналіз обсягів експорту та імпорту, а також зовнішньоторговельного сальдо дає можливість оцінити стан зовнішньої торгівлі країни, її конкурентоспроможність на світовому ринку та вплив зовнішньої торгівлі на економіку країни.

Для забезпечення міжнародної порівнянності дані про експорт та імпорт розраховуються з урахуванням світових цін на момент перетину товаром митного кордону. При цьому експорт розраховується з урахуванням цін FOB. Це означає, що до ціни товару включаються лише витрати на його доставку до порту відправлення та завантаження на судно. Імпорт розраховується з урахуванням цін CIF. Це означає, що до ціни товару включаються не лише витрати на його доставку до порту призначення, але й витрати на страхування та фрахт судна.

Використання цін FOB та CIF пояснюється тим, що більшість товарів у міжнародній торгівлі перевозиться морським транспортом. Ціни FOB та CIF є частиною базисних умов постачання Інкотермс, які регулюють розподіл відповідальності та витрат між продавцем та покупцем при міжнародній торгівлі.

Важливо зазначити, що ціни CIF включають більше витрат, ніж ціни

FOB. Це означає, що вартість світового експорту зазвичай менша, ніж вартість світового імпорту. Різниця в ціні може становити кілька відсотків, залежно від виду товару, відстані перевезення та інших факторів. Різниця в ціні не завжди відображає реальну різницю в вартості товарів. Це пов'язано з тим, що ціни FOB та CIF можуть не враховувати всі витрати, пов'язані з експортом та імпортом, такі як, наприклад, митні збори та податки [6, 21].

Зовнішньоторговельний оборот – це сукупна вартість експорту та імпорту країни за певний період часу. Однак, для оцінки світового зовнішньоторговельного обороту цей метод розрахунку не використовується. Тому що експорт однієї країни автоматично стає імпортом іншої. Світовий зовнішньоторговельний оборот визначається як сума експорту всіх країн світу.

За класифікаційними ознаками виділяють форми міжнародної торгівлі які представлені на рисунку 1.2.

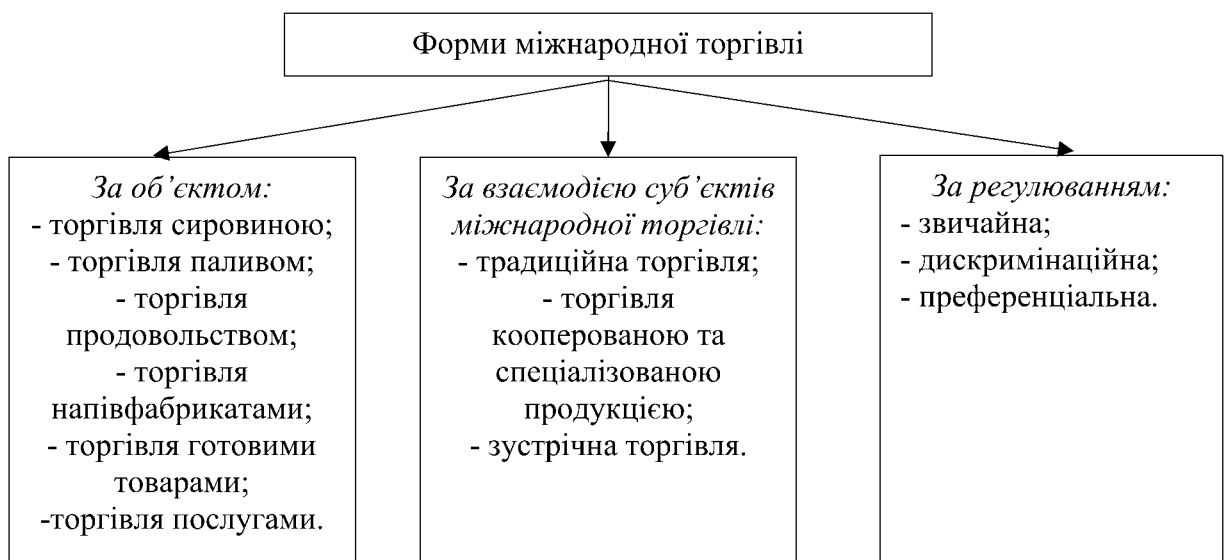

Рис. 1.2. Форми міжнародної торгівлі

Джерело: складено на основі [6, 21]

Розглянемо низку показників, які характеризують активну позицію країни у світовій торгівельній діяльності:

- експортна квота – це певна кількість товару, яке дозволено підприємствам експортувати в умовах обмеження експорту;
- експортний потенціал – це здатність країни вивозити наявні чи

вироблені в неї ресурси та продукти;

- структура експорту – це вартісне співвідношення часток різних видів товарів у загальній сумі експорту;

- структура імпорту – це вартісне співвідношення часток різних видів товарів у загальній сумі імпорту;

- порівняльне співвідношення частки країни у світовому виробництві ВВП/ВНП та її частки у світовій торгівельній діяльності. Наприклад, якщо частка країни у всесвітньому виробництві товару становить 15 %, а її частка у світовій торгівлі даним товаром становить 3-4 %, то це означає, що сталася невідповідність вироблених товарів всесвітньому рівню якості внаслідок низького рівня розвитку даної галузі;

- обсяг експорту у розрахунку на душу населення – це ступінь відкритості економіки цієї країни. Структура торгівлі дуже різноманітна у різних державах. Країни, що розвиваються, схильні до експорту продуктів харчування та сировини, до імпорту промислових товарів. Індустріальні країни здійснюють імпорт сировинних товарів та експорт продукції переробної промисловості.

У сучасному світі споживач звик до значної кількості товару, що виробляється у різних країнах. Зарубіжні продукти надають споживачам більше можливостей для вибору. Так, завдяки глобалізації, країни залучені до міжнародної торгівлі, постачаючи одна одній товари, послуги, енергію, сировину, результати інтелектуальної діяльності, технології [24, 35].

З появою міжнародної торгівлі багато товарів імпортувалися через неможливість виробництва їх з природно-кліматичних умов, а також через відсутність у країні технологій виробництва певних товарів.

У міжнародній торгівлі використовується декілька методів, кожен з яких має свої особливості та сфери застосування (рис. 1.3). Глибоке розуміння методів міжнародної торгівлі дозволяє компаніям обирати найефективніші стратегії виходу на міжнародні ринки та збільшувати свою конкурентоспроможність.

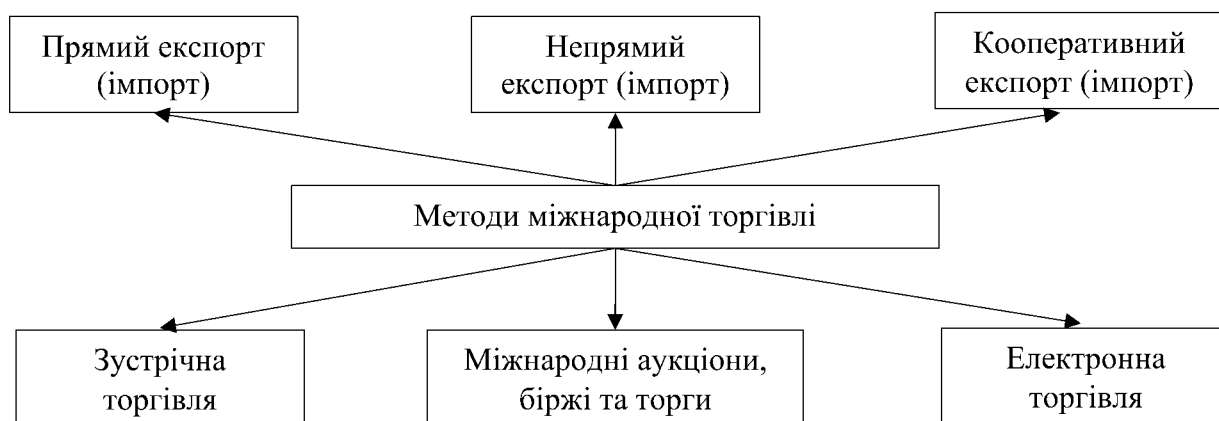

Рис. 1.3. Методи міжнародної торгівлі

Джерело: складено на основі [6, 21]

Прямий експорт (імпорт) – угода безпосередньо між виробником (експортером) та споживачем (імпортером). Основними перевагами є: економія на комісіях посередників; виробник/імпортер має повний контроль над всіма етапами торгівлі; можливість швидкого реагування на зміни ринку; пряма співпраця з кінцевим споживачем. Основні недоліки: вимагає знань про міжнародну торгівлю, логістику, маркетинг; пошук контрагентів, вихід на ринок, реклама; можливість непорозумінь, невиконання зобов'язань з боку контрагента.

Непрямий експорт (імпорт) – угода через посередника (брокера, дилера, торговельної компанії). До переваг варто віднести: посередник має досвід, знання, контакти на ринку; не потребує значних витрат на маркетинг, логістику; посередник бере на себе частину ризиків (неплатежі, форс-мажорні обставини). До недоліків відносять комісію посередника яка збільшує вартість товару, посередник може впливати на ціну, умови поставки, інші аспекти угоди.

Кооперативний експорт (імпорт) – це метод міжнародної торгівлі, при якому група компаній об'єднується для здійснення спільного експорту (імпорту) товарів. Особливістю кооперативного експорту (імпорту) є те, що для його здійснення створюється спеціальна організаційна форма бізнесу. Ця форма може бути: консорціум, торговий дім, інша форма співпраці.

Зустрічна торгівля – це метод міжнародної торгівлі, який відрізняється від традиційних методів оплатою товарів. При зустрічній торгівлі оплата товарів не здійснюється виключно в твердій валюті.

Шостим методом міжнародної торгівлі, який з'явився лише в кінці ХХ століття, стала електронна торгівля (е-торгівля). Її розвиток став можливим завдяки появі та бурхливому розвитку глобальних комунікаційних систем, зокрема всесвітньої мережі Інтернет. Електронна торгівля – це купівля-продаж товарів і послуг за допомогою електронних платформ. Перевагами е-торгівлі є зниження витрат, розширення ринку, зручність для покупців, автоматизація багатьох процесів, покращення обслуговування клієнтів.

1.2. Торгова політика та її роль в сучасних міжнародних економічних відносинах

Міжнародна торгівля, як одна з фундаментальних форм міжнародних економічних відносин, нерозривно пов'язана з процесами глобалізації світової економіки. Сьогодні вона характеризується безпрецедентними масштабами та динамічним охопленням нових регіонів світу. Стрімке зростання міжнародної торгівлі викликає необхідність її регулювання. Таким ключовим засобом регулювання і є торгова політика країн, сукупність яких і визначає кон'юнктуру світової торгівлі.

Політика свободи торгівлі спрямована на створення умов, що сприятимуть розвитку міжнародного обміну товарами, послугами, факторами виробництва. У цьому випадку економічні переваги участі країни в міжнародному поділі праці виявляються найбільшою мірою, проте суб'єкти господарювання змушені вести жорстку боротьбу з іноземними конкурентами [17].

Незважаючи на лібералізацію, що відбувається вже тривалий час у світовій економіці зовнішньоекономічної діяльності, значну роль у розвитку

зовнішньої торгівлі та її регулюванні зберігають за собою держави, які впроваджують відповідну зовнішньоторговельну політику. Говорячи точніше, поряд з явним і багатостороннім процесом прояву свободи торгівлі існує і протидіє цьому процесу протекціоністська тенденція.

Слід наголосити, що проблемне поле зовнішньоторговельної (у більш загальному вигляді – зовнішньоекономічної) політики держав, так чи інакше пов'язано з більш глибокими проблемними місцями та ролі національних господарств у сучасній світовій економіці [34].

На сьогоднішній день практично не залишилося країн, які б не брали участь у світовій торгівлі, та економіка яких не залежала від розвитку міжнародних відносин та комунікацій. Але якщо країна не використовує всіх можливостей міжнародних економічних відносин, вона ризикує відстати в економічному розвитку, тому на арені міжнародної торгівлі з'являється торговельна політика і набуває особливого значення у захисті національних інтересів країни у боротьбі на світових ринках.

Торговельну політику слід розглядати як закономірний результат зростання міжнародного руху товарів та факторів їх виробництва, та розвиток міжнародної економічної інтеграції. Торгово-економічна інтеграція є процесом міждержавної інтеграції з метою зміцнення та розвитку торгових відносин з урахуванням міждержавних угод без втрати державного суверенітету [41].

Торгова політика торкається двох основних сфер міжнародних економічних відносин, товарами та торгівля послугами, тобто визначає умови участі окремої країни у міжнародному поділі праці. Водночас чітко окреслити межі впливу зовнішньоторговельної політики неможливо. Зокрема, вона торкається також міжнародного обміну чинниками виробництва. Тобто умови доступу до факторів виробництва, рух яких виникає у зв'язку з обміном продуктами (наприклад, інвестиції, коли вони є необхідною умовою постачання товару чи послуги, або використання іноземної робочої сили).

При визначенні державної торгової політики на макроекономічному

рівні необхідно акцентувати увагу до спрямованості регулювання зовнішньоторговельної діяльності. Значна кількість економістів ототожнюють торговельну політику з політикою зовнішньої, міжнародної торгівлі. У такому розумінні розглядали торговельну політику економісти англійської класичної школи, для яких не існувала внутрішня торгова політика [53].

Наявність у світовій торгівлі двох різноспрямованих понять як експорт та імпорт, разом з різною обмеженістю національних ресурсів та рівня розвитку країн, говорить про появу можливостей та загроз для економік країн світу. Для управління цими можливостями глобального ринку та ризиками, держави формують свою зовнішньоторговельну політику, керуючись стратегічними цілями.

Уряди країн, декларуючи головну мету своєї політики, як економічне процвітання та соціальне благополуччя включають до програми своїх заходів, дії спрямовані на регулювання зовнішньої торгівлі. Такі заходи доцільно розділити на дві категорії за цільовими установками: захист внутрішнього ринку та експансія на зовнішні ринки.

Говорячи про сукупність торгових політик країн світу можна стверджувати, що ця сукупність формує підґрунтя світової торгівлі. Тісний взаємозв'язок між зовнішньоторговельною діяльністю країни та її рівнем економічного розвитку та добробуту, визначає найважливішу роль сукупності державних торгових політик у формуванні світової економіки.

Кон'юнктура світової торгівлі дуже залежить від стратегічних цілей провідних країн світу. Використовуючи економічні методи досягнення політичних цілей або дотримуючись інтересів транснаціональних корпорацій, Уряди країн все частіше використовують зовнішньоторговельні заборони для тиску на інші країни. Керуючись інтересами національної безпеки, часом відбуваються винятки у веденні нормальної зовнішньоторговельної діяльності. На особливу увагу і роль заслуговують економічні санкції та торговельні війни. Масштабне застосування цих заходів докорінно змінює принципи формування торгової політики країн та гальмує розвиток Світової

економіки. Яскравим прикладом є США, які є не лише найбільшою економікою світу, а й лідером із застосування економічних обмежень до інших країн світу [7].

У світі, значення зовнішньоторговельної діяльності для глобальної економіки важко переоцінити. Вона дозволяє наповнити внутрішній ринок закордонними товарами, що не виробляються вітчизняною промисловістю, отримати додатковий дохід від експорту національних товарів та сировини, нівелювати обмеженість національних ресурсів, зокрема трудових.

Можна впевнено констатувати той факт, що глобальна економіка перебуває в полоні торгових політик країн світу, та міжнародних організацій, таких як ООН, СОТ, Світовий банк, Міжнародний валютний фонд. Вони покликані сприяти розвитку багаторівневої глобальної системи господарювання, та не здатні повною мірою забезпечити реалізації її потенціалу. Причини ховаються в різноспрямованості інтересів, нерівномірності докладання зусиль з гармонізації умов взаємодії економічних систем, дисбаланс виробничих потужностей та бар'єрів на шляху розповсюдження передових технологій [19, с. 18].

Світова організація торгівлі (СОТ) є єдиною глобальною міжнародною організацією, яка займається правилами торгівлі між державами. Його основою є угоди СОТ, узгоджені та підписані більшістю світових торговельних держав і ратифіковані їхніми парламентами. Мета – допомогти виробникам товарів і послуг, експортерам та імпортерам вести свій бізнес.

Світова організація торгівлі виникла в 1995 році. Одна з наймолодших міжнародних організацій, СОТ є наступницею Генеральної угоди з тарифів і торгівлі (ГАТТ), створеної після Другої світової війни. Таким чином, хоча СОТ є відносно молодого, в багатосторонній торговій системі, яка спочатку була створена в рамках ГАТТ, вже більше 70 років [54].

За останні 70 років світова торгівля надзвичайно зросла. Експорт товарів зростав у середньому на 6 % щорічно. Зростання торгівлі стало потужним двигуном загального економічного росту, і в середньому торгівля щороку

зростала в 1,5 рази більше, ніж світова економіка.

Понад три чверті членів СОТ є країнами, що розвиваються, або найменш розвиненими країнами. Усі угоди СОТ містять спеціальні положення для них, включаючи довший період часу для виконання зобов'язань, заходи для розширення їхніх торговельних можливостей та підтримку, щоб допомогти створити інфраструктуру, необхідну для участі у світовій торгівлі.

Ініціатива «Допомога для торгівлі», започаткована членами СОТ у 2005 році, покликана допомогти економікам, що розвиваються, розбудувати торговельну спроможність, розширити свою інфраструктуру та покращити свою здатність користуватися можливостями відкриття торгівлі. Наразі понад 400 млрд. дол. США було виплачено на підтримку проектів «Допомога торгівлі».

Одним з партнерів, що підтримує СОТ, є Фонд розвитку стандартів і торгівлі (ФРСТ), створений для того, щоб допомогти економікам, що розвиваються, відповідати міжнародним стандартам безпеки харчових продуктів, здоров'я рослин і тварин і отримати доступ до глобальних ринків. СОТ містить Секретаріат і керує трастовим фондом ФРСТ, який надає фінансування на суму понад 50 млн. дол. США для підтримки проектів у країнах з низьким рівнем доходу.

Найважливіша мета СОТ – допомогти торгівлі проходити вільно, рівно та передбачувано. Вона робить це за допомогою:

- адміністрування торговельних угод;
- врегулювання торгових суперечок;
- перегляд національної торгової політики;
- нарощування торговельного потенціалу економік, що розвиваються;
- співпраця з іншими міжнародними організаціями.

До СОТ входять 164 члени, на які припадає 98 % світової торгівлі. Загалом 25 країн ведуть переговори про членство. Рішення приймаються всім складом. Зазвичай це відбувається за консенсусом. Найвищим органом СОТ, що приймає рішення, є Конференція міністрів, яка зазвичай збирається кожні

два роки [47].

Численні спеціалізовані комітети та робочі групи займаються окремими угодами та різними сферами, такими як навколишнє середовище, розвиток, заявки на членство та регіональні торгові угоди.

Україна приєдналася до СОТ у 2008 році, взявши на себе зобов'язання щодо доступу до ринків товарів і послуг та перехідні положення щодо правил СОТ. Одразу після вступу Україна приєдналася до «Угоди про інформаційні технології» та «Угоди про торгівлю цивільними повітряними суднами» у 2010 році. Умови приєднання України до «Угоди про державні закупівлі» були затверджені в листопаді 2015 року. Ратифікація Україною Угоди СОТ про спрощення процедур торгівлі була завершена 16 грудня 2015 року.

Україна уклала угоди про вільну торгівлю з державами ЄАВТ, Колишньою Югославською Республікою Македонією, Чорногорією та Канадою. В рамках Співдружності Незалежних Держав Україна ратифікувала «Угоду про зону вільної торгівлі СНД» та брала участь у деяких попередніх спільних угодах, хоча де-факто доступ до ринку значною мірою визначався двосторонніми угодами про вільну торгівлю між країнами колишнього Радянського Союзу.

Що стосується Європейського Союзу, то відносини, засновані на Угоді про партнерство та співробітництво (1998 р.), зробили ще один крок вперед з початком переговорів щодо укладення Угоди про асоціацію. ЄС та Україна домовилися про створення зони вільної торгівлі протягом максимум 10 років. Ввізні мита на промислову продукцію, як правило, скасовуються наперед, тоді як ввізні мита на сільськогосподарську продукцію скасовуються або негайно, або поступово, або із застосуванням тарифних квот. Україна скасує експортні мита у торгівлі з ЄС до 1 січня 2024 року. Сторони не відмовилися від права застосовувати законодавство про засоби торговельного захисту у двосторонній торгівлі, але перед запровадженням заходів може знадобитися перевірка на відповідність суспільним інтересам [16].

Членство в СОТ забезпечило Україні загалом ліберальний та

недискримінаційний торговельний режим по відношенню до решти країн світу. Імплементуючи «Угоду про асоціацію з ЄС», Україна обрала орієнтири для подальшого розвитку та модернізації української економіки відповідно до стандартів ЄС. У коротко- та середньостроковій перспективі економічні показники України визначатимуться шляхом вирішення конфлікту, що охоплює окремі регіони країни. Однак у довгостроковій перспективі послідовне та рішуче впровадження реформ допоможе вивести українську економіку з теперішнього занепаду та розкрити її справжній потенціал.

Висновки до розділу 1

1. Сучасні умови господарювання передбачають значні переваги для країни, яка бере участь у міжнародних торговельних відносинах. Це сприяє більш ефективному використанню внутрішніх ресурсів, доступу до світових наукових і технічних досягнень, швидшої структурної перебудови економіки та кращому задоволенню потреб населення.

2. Основна мета регулювання міжнародної торгівлі – створення прозорої та передбачуваної системи торговельних відносин між країнами. Це досягається шляхом: встановлення чітких правил торгівлі товарами та послугами; зниження торговельних бар'єрів, забезпечення справедливої конкуренції на міжнародних ринках; стимулюванню економічного зростання. До найважливіших міжнародних організацій, які займаються регулюванням міжнародної торгівлі відносять: Всесвітню торговельну організацію (СОТ), Міжнародний валютний фонд (МВФ), Всесвітній банк.

3. Кон'юнктура світової торгівлі залежить від стратегічних цілей провідних країн інтернаціональної спільноти. Уряди країн можуть використовувати зовнішньоторговельні заборони, санкції та інші обмежувальні заходи, які впливають на торгівлю, з метою досягнення своїх політичних цілей або захисту національних інтересів, включаючи інтереси транснаціональних корпорацій.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНИХ ТОРГОВЕЛЬНИХ ВІДНОСИН

2.1. Сучасний стан світової торгівлі

Більшість країн світу (75%) ведуть активну торгівлю з ЄС, Китаєм та США. Протягом останніх двох десятиліть Європейський Союз лідирував у світі як за обсягом експорту, так і за імпортом товарів. Проте, світова торгова система зазнає змін. З моменту вступу Китаю до Світової торгової організації 20 років тому, ця країна стрімко перетворилась на другого за величиною експортера та імпортера, випередивши США та ставши ключовою ланкою у ланцюзі поставок на глобальному рівні.

Європейський Союз упродовж останніх років зберігає значний вплив на світову торгівлю та демонструє тверду політичну позицію щодо лібералізації торгових відносин. За винятком торгівлі всередині ЄС, Європа (включаючи ЄС, Великобританію, Швейцарію, Норвегію та Туреччину) залишається ключовим ринком збуту для 59 країн світу та основним джерелом імпорту для 68 країн. Проте, спостерігається погіршення дипломатичних відносин між ЄС та Китаєм, а економічні санкції, запроваджені після вторгнення Росії в Україну, негативно вплинули на торгівлю в регіоні. Очікується, що в найближчий час ЄС зосередиться на посиленні власної виробничої самодостатності в сфері стратегічно важливих товарів, таких як напівфабрикати та комплектуючі.

Протягом останніх 20 років Китай здобув статус ключового торгового партнера для багатьох країн світу, ставши головним експортним ринком для 35 держав та головним джерелом імпорту для 44. Однак стрімкий економічний злет Китаю та його активна інтеграція в міжнародну торгівлю та ланцюги поставок не оминули стороною політичних суперечок та занепокоєння з боку західних країн-партнерів. Незважаючи на цю напруженість, очікується, що

торговельний вплив Китаю й надалі зростатиме. За прогнозами, до 2026 року частка Китаю у світовому експорті товарів сягне 17,5%, що значно вище показника 2022 року (14,5%).

Стрімке зростання Китаю на світовій арені відбулося на тлі послаблення позицій Японії, яка на той час посідала третє місце за величиною економіки у світі. Ще у 2000 році Японія виступала головним експортним партнером для 9 країн та основним джерелом імпорту для 8. Проте, наразі вона не лідирує в жодній з цих категорій, поступившись першістю Китаю в усіх сферах торгівлі товарами.

На відміну від Китаю та ЄС, США також володіють значною торговою потужністю, ґрунтуючись на статусі найбільшого світового імпортера. У 2022 році на частку США припадало 13 % світового імпорту товарів. Країна є головним джерелом імпорту для 28 держав та найбільшим пунктом експорту для 30. Однак, наразі США вживають заходів, спрямованих на відновлення виробництва всередині країни. Зокрема, було ухвалено законодавство, що стимулює зростання виробництва напівфабрикатів, а також збережено мита на певний імпорт з Китаю. Очікується, що США протягом найближчих років не лише збережуть існуючі тарифи на китайський імпорт, але й загалом продовжуватимуть дотримуватися протекціоністської позиції щодо торговельних угод.

Обсяг торгівлі товарами та послугами у 2022 році склав 31,0 трлн дол. США, що на 13 % більше, ніж у попередньому році (рис. 2.1.). У той час як торгівля товарами перевищила допандемічний рівень вже у 2021 році, торгівля послугами наздогнала його у 2022 році. Китай залишився найбільшим експортером товарів у 2022 році, але його частка у світовому експорті знизилася до 14 % (з 15 % у 2021 році). Друге та третє місця посіли США (8 % світової торгівлі) та Німеччина (7 %).

У 2022 році частка промислових товарів у світовому експорті товарів скоротилася до 63%, порівняно з 68% у 2018 році. Цей спад зумовлений, переважно, високими цінами на енергоносії, що негативно вплинули на

споживчий попит. Водночас, торгівля транспортними послугами у 2022 році продовжувала зростати, хоча й темпи зростання були дещо нижчими, ніж у 2021 році. Це явище пов'язане з поверненням тарифів на доставку до рівня, який спостерігався до пандемії COVID-19.

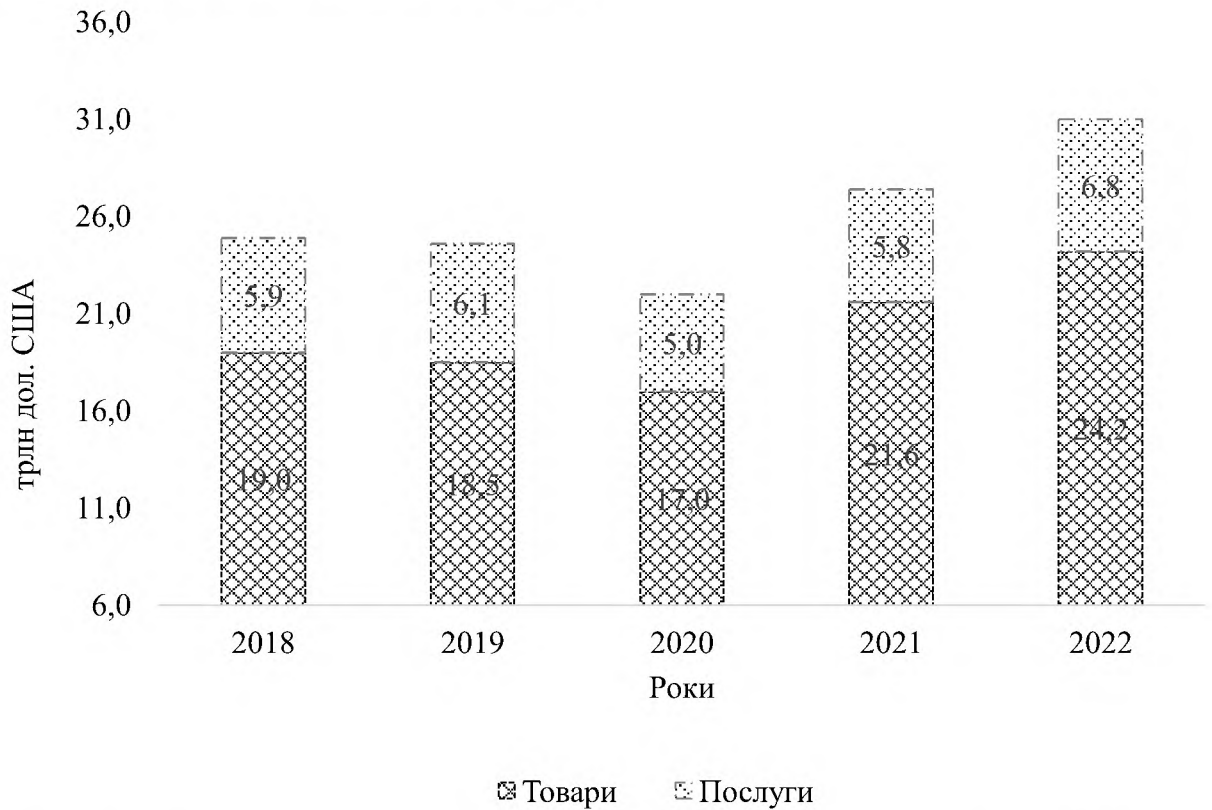

Рис. 2.1. Динаміка світової торгівлі товарами та послугами, 2018-2022 рр.

Джерело: побудовано за даними СOT [54]

Після сильного, хоча і нерівномірного, відновлення спричиненого пандемією COVID-19 у 2020 році, світова торгівля товарами та послугами знову стикається з несприятливими факторами на тлі уповільнення розвитку світової економіки, стійкої інфляції, посилення монетарної політики, а також наслідків пандемії та війни в Україні.

Війна, що розпочалася в лютому 2022 року, мала суттєвий вплив на світову торгівлю, спричинивши різке зростання цін на сировинні товари та порушення поставок зерна, газу та добрив. Чорноморська зернова ініціатива, угода про експорт українського зерна на міжнародні ринки, укладена за посередництва ООН та Туреччини, стала важливим кроком для забезпечення

продовольчої безпеки в країнах, що розвиваються, а також призвела до певного зниження цін на світовому ринку.

Проте, ціни на продовольство та енергоносії все ще залишаються на історично високому рівні в багатьох країнах, особливо з урахуванням курсу місцевої валюти. Це робить життя людей у цих країнах значно дорожчим, а також може призвести до продовольчої кризи та соціальної нестабільності.

У трійку лідерів світових експортерів товарів у 2022 році увійшли Китай, США та Німеччина (рис. 2.2.), що становить 14,4 % (Китай), 8,3 % (США) і 6,6 % (Німеччина) світового експорту.

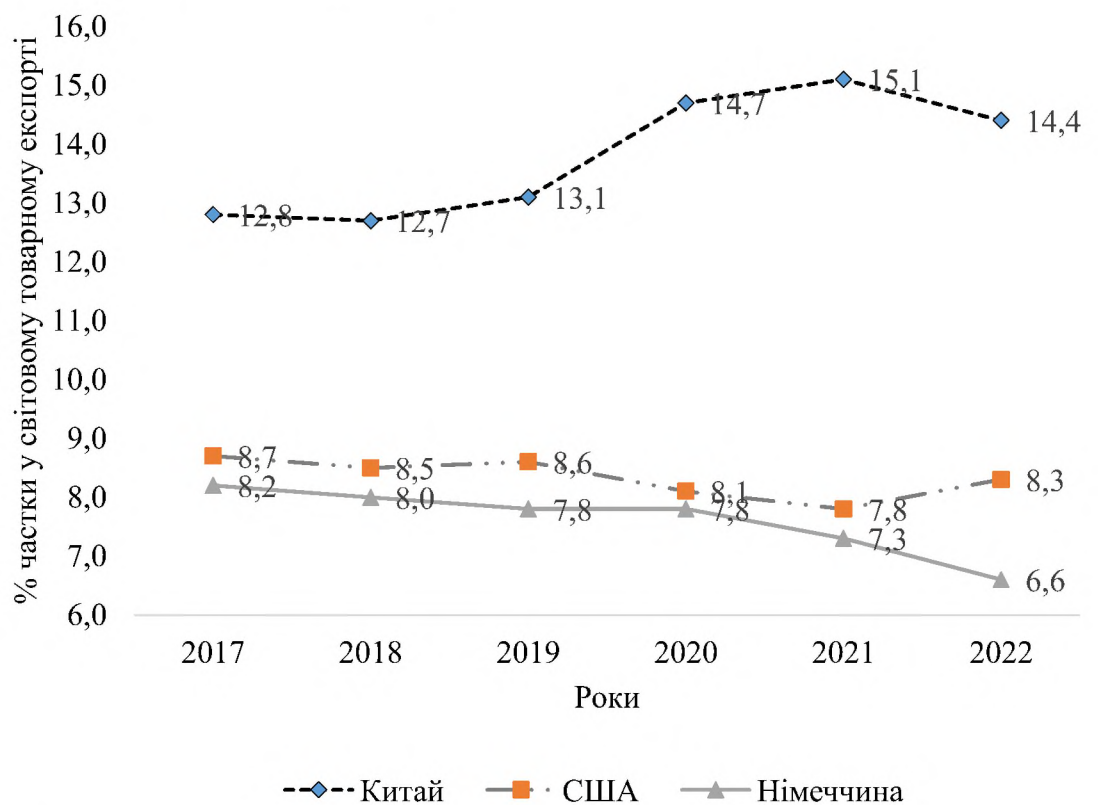

Рис. 2.2. Країни лідери світового експорту товарів у 2022 р, %

Джерело: побудовано за даними СОР [54]

Рисунок 2.2 демонструє більш детальну картину світової торгівлі товарами за регіонами. У 2022 році всі регіони світу без винятку продемонстрували зростання товарообігу. При цьому, у доларовому еквіваленті це зростання було більш суттєвим, ніж у натуральному вираженні. Важливо зазначити, що інтенсивність відновлення торгівлі товарами значно

відрізнялась залежно від регіону.

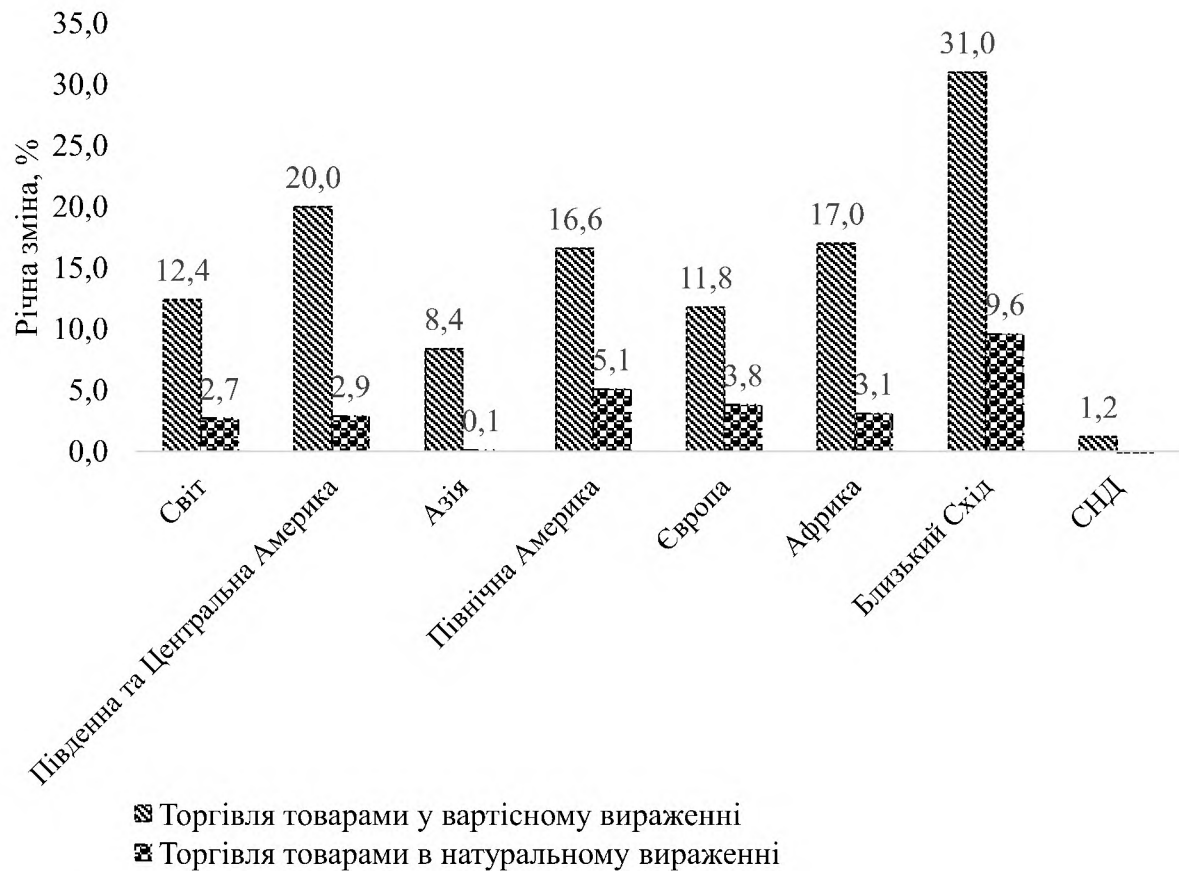

Рис. 2.3. Світова торгівля товарами за регіонами, 2022 р., %

Джерело: побудовано за даними СОТ [54]

Найбільш вражаюче зростання вартості торгівлі товарами у 2022 році продемонстрував Близький Схід, де цей показник сягнув 31,0% - найвищий серед усіх регіонів світу. У Південній та Центральній Америці було зафіксовано 20,0% зростання вартості торгівлі товарами. Цей результат зумовлений, переважно, зростанням цін на сировинні товари, такі як паливо, зернові та метали, які регіон імпортує з країн СНД, Африки та Близького Сходу. Варто зазначити, що досить значні темпи зростання вартості торгівлі товарами спостерігаються також в Африці (17,0%) та Північній Америці (16,6%).

Світовий експорт палива та продукції гірничодобувної промисловості сприяв більшому, ніж будь-якій іншій групі товарів, світовому зростанню

експорту на 26 % у 2021 році.

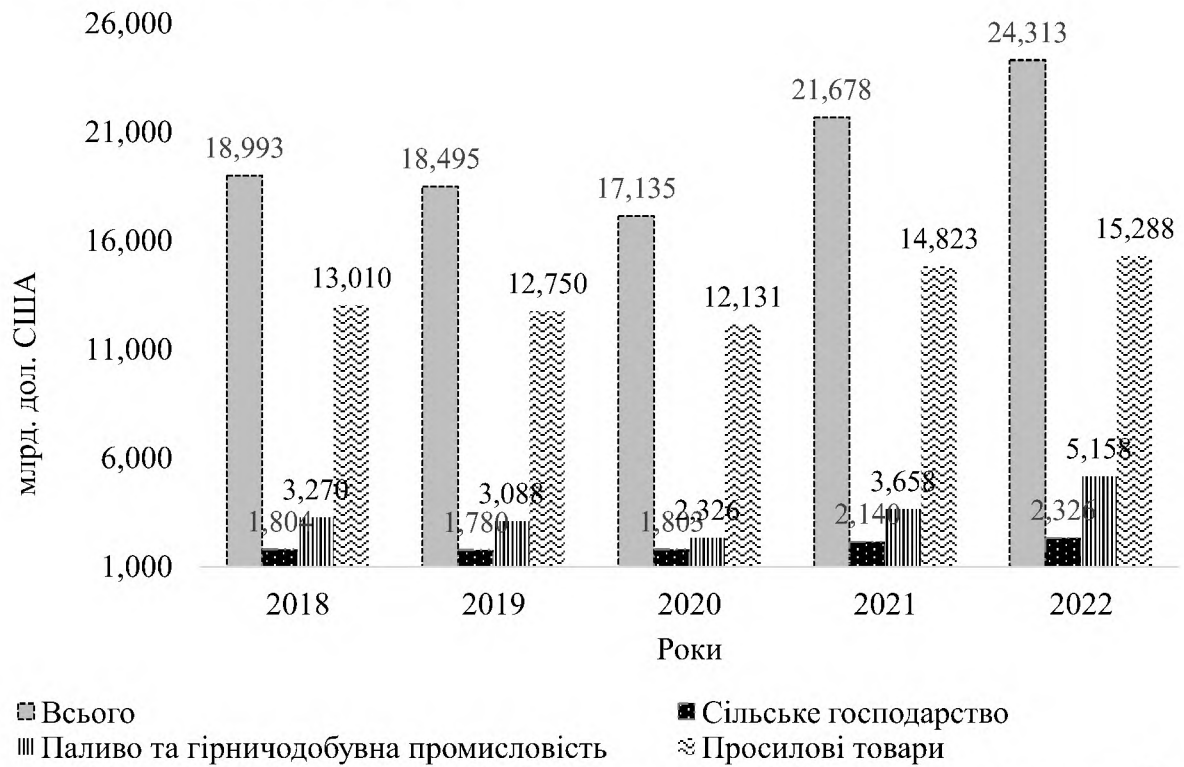

Рис. 2.4. Експорт товарів за основними товарними групами, 2018-2022 рр. (млрд дол. США)

Джерело: побудовано за даними СOT [54]

Світовий експорт палива та гірничодобувної продукції демонстрував стрімке зростання протягом 2019-2022 років, сягнувши 5158 млрд дол. США у 2022 році. За цей період його річний темп зростання становив 19%, а частка у світовому експорті збільшилася на 4 відсоткові пункти, досягнувши 21% у 2022 році. Експорт промислових товарів також продемонстрував позитивну динаміку, зростаючи на 3,0% порівняно з 2021 роком та досягнувши 15288 млрд дол. США. Експорт аграрної продукції у 2022 році також зріс на 19%. Важливо зазначити, що нижчі темпи зростання цього сектору порівняно з іншими пояснюються стійкістю експорту сільськогосподарської продукції у 2020 році, навіть на тлі пандемії COVID-19.

Світовий експорт промислових товарів у 2022 році перевищив до пандемічний рівень, збільшившись на 18 %, причому найбільше зріс експорт інших промислових товарів (рис. 2.5).

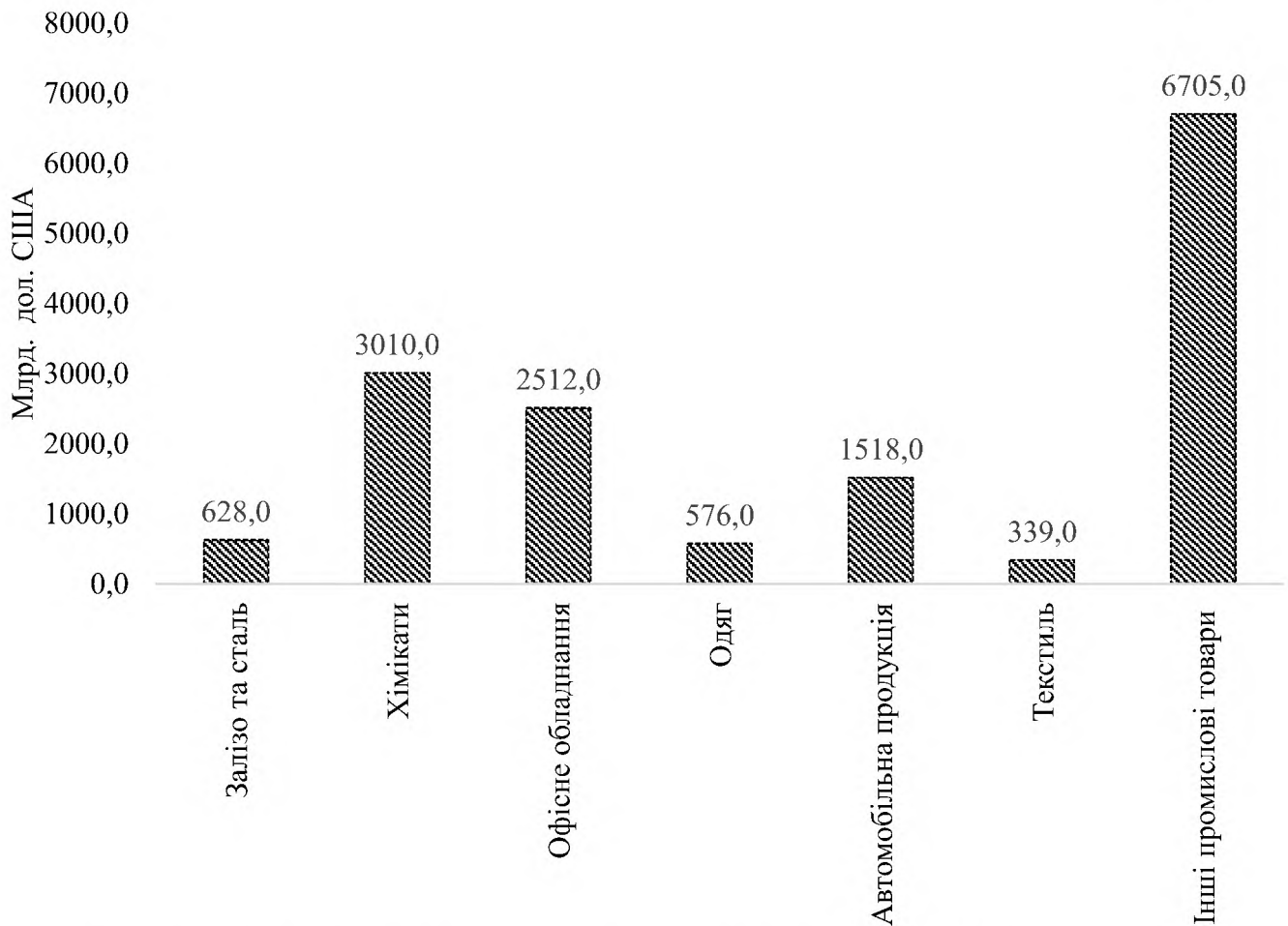

Рис. 2.5. Світовий експорт промислових товарів, 2022 р., млрд дол. США

Джерело: побудовано за даними СОТ [54]

Хімічна продукція (3010 млрд дол. США) та офісне/телекомунікаційне обладнання (2512 млрд дол. США) домінували у світовому експорті промислових товарів у 2022 році, володіючи 20 % та 16 % відповідно. За ними йшла автомобільна продукція, яка становила 10 % від загальносвітового обсягу, з експортом на суму 1518 млрд дол. США.

Світовий експорт чавуну та сталі у 2022 році скоротився порівняно з 2021 роком на 4,3 %, досягнувши 140,7 млн тонн. Найбільше скорочення експорту чавуну та сталі спостерігалось в країнах СНД, де обсяг експорту знизився на 20,2%. Китай залишається найбільшим експортером чавуну та сталі у світі, проте його обсяг експорту у 2022 році знизився на 2,1% до 1013 млрд тонн. Індія продемонструвала найбільше зростання експорту чавуну та

сталі, збільшивши його на 5,5% до 124,7 млн тонн.

Світовий експорт палива значно зріс у 2022 році після падіння попиту, спричиненого COVID-19 у 2020 році. Ціни на паливо різко зросли у 2022 році через зростання цін на енергоносії, що також викликане війною в Україні. У 2022 році світовий експорт палива досяг нового піку у вартісному вираженні, збільшившись на 19 % і сягнувши 5158 млрд дол. США.

Країни Близького Сходу стали лідерами з експорту палива у 2022 році, на них припадає 38 % світового експорту. Росія залишається одним з найбільших експортерів палива у світі, проте її частка на ринку знизилася через санкції, пов'язані з війною в Україні. США також є значним експортером палива, особливо зрідженого природного газу (ЗПГ).

Після значного падіння у 2020 році, спричиненого пандемією COVID-19, світовий експорт послуг демонструє стійке зростання. У 2021 та 2022 роках спостерігалось відновлення, а прогноз на 2023 рік залишається позитивним. Обсяг експорту послуг у 2022 році досяг 7,1 трлн дол. США, що становить 7,1% світового ВВП та 23 % загального обсягу світової торгівлі. Це значне зростання порівняно з 2020 роком, коли пандемія завдала шкоди цій сфері.

Важливо зазначити, що не всі категорії послуг продемонстрували однакову динаміку. Більшість категорій перевищили рівень 2019 року, за винятком подорожей та будівництва. Найбільш динамічно розвивалися професійні та ділові послуги, до яких належать юридичні, бухгалтерські, консультаційні та інші послуги.

У 21 країні світу експорт послуг у 2022 році перевищив 30 % ВВП. Це, як правило, невеликі острівні держави, де експорт подорожей відіграє суттєву роль, або малі економіки, що спеціалізуються на експорті ділових та фінансових послуг. Лідери за цим показником – Люксембург (162 %) та Сінт-Мартен (голландська частина) (133 %). Очікується, що у 2023 році темпи зростання експорту послуг сповільняться, але все ж таки залишатимуться позитивними на рівні 7,0 % на рік.

Незважаючи на відновлення в багатьох регіонах у 2022 році, обсяги

авіаперевезень лише незначно зросли порівняно з допандемічним рівнем (рис. 2.6). Експорт морських перевезень збільшився завдяки високим ставкам морських перевезень у 2021 році. Однак у 2022 році зростання сповільнилося, оскільки ставки фрахту почали неухильно знижуватися з весни. Частка повітряного транспорту в загальному обсязі транспортних послуг скоротилася з 35,3% у 2019 році до 25,8% у 2022 році. При цьому частка морського транспорту навпаки зростає з 41,8 % в 2019 році до 48,4 % в 2022 році.

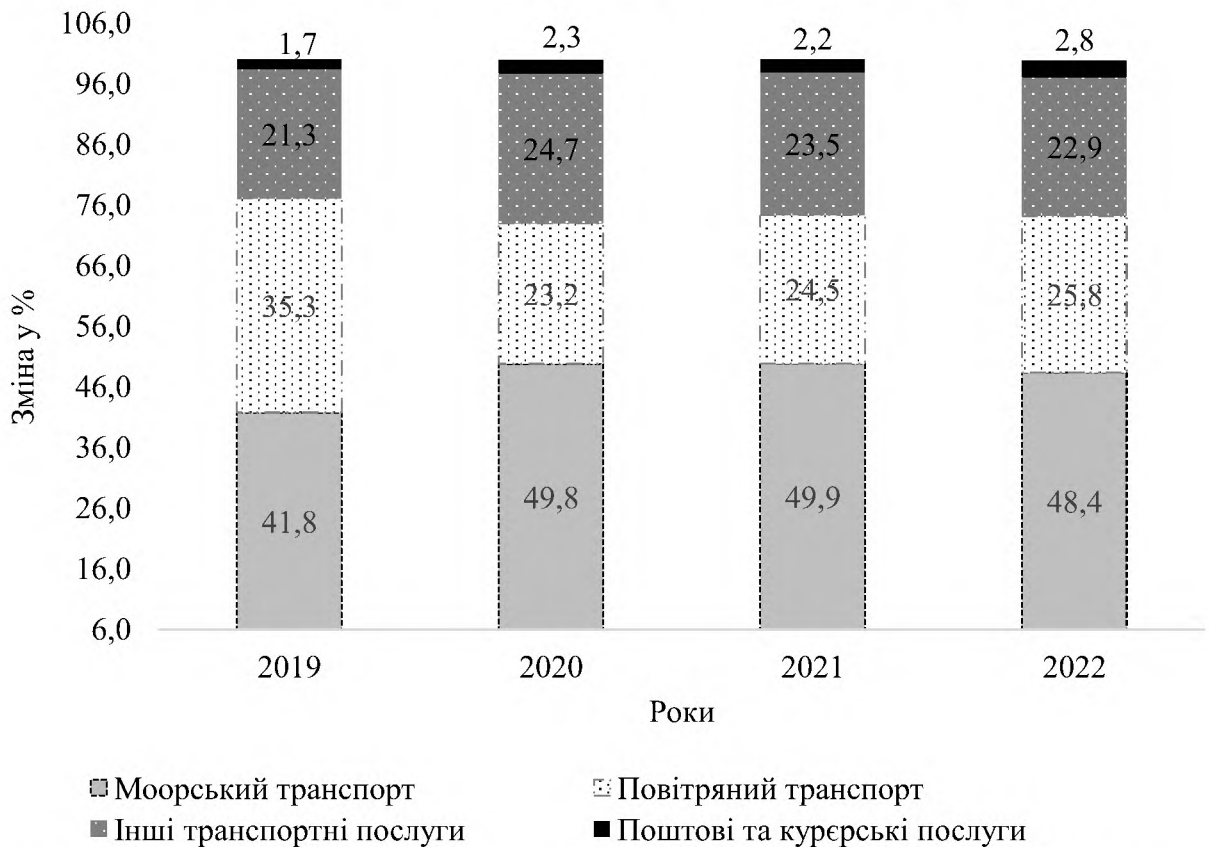

Рис. 2.6. Структура торгівля транспортними послугами 2019-2022 рр., %
Джерело: побудовано за даними СOT [54]

Експорт товарів найменш розвинених країн (НРС) зріс на 41 % у 2022 році порівняно з допандемічним рівнем 2019 року, тоді як експорт комерційних послуг залишався негативним (-14%). Це було зумовлено повільним відновленням міжнародних подорожей до азійських НРС (на 74 % нижче, ніж у 2019 році). На противагу цьому, експорт туристичних послуг з африканських НРС демонстрував кращі показники, залишаючись лише на 9 % нижчим за показник 2019 року.

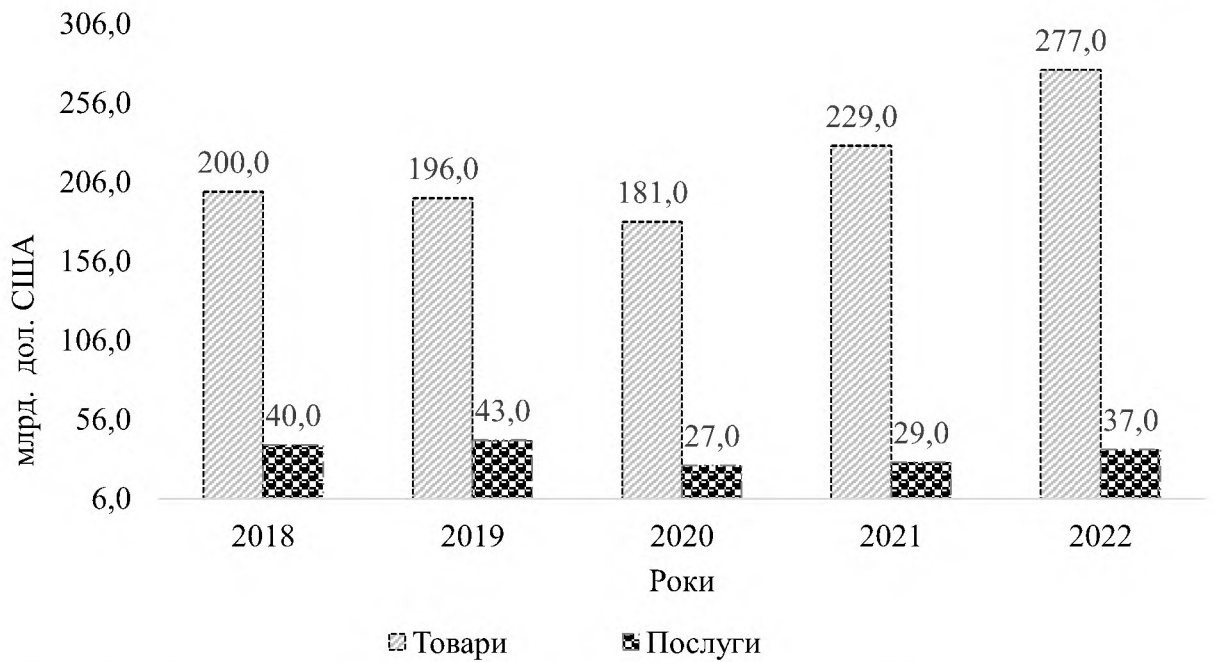

Рис. 2.7. Експорт найменш розвинених країн, 2018-2022 рр.

Джерело: побудовано за даними СОР [54]

Ціни на основні товари, такі як енергоносії (вугілля, природний газ, нафта та пропан) і продовольство, стрімко зросли у 2022 році через різке підвищення цін на природний газ у Європі після кризи в Україні. На рис. 2.8 відображено динаміку світових цін на сировинні товари за останні 4 роки.

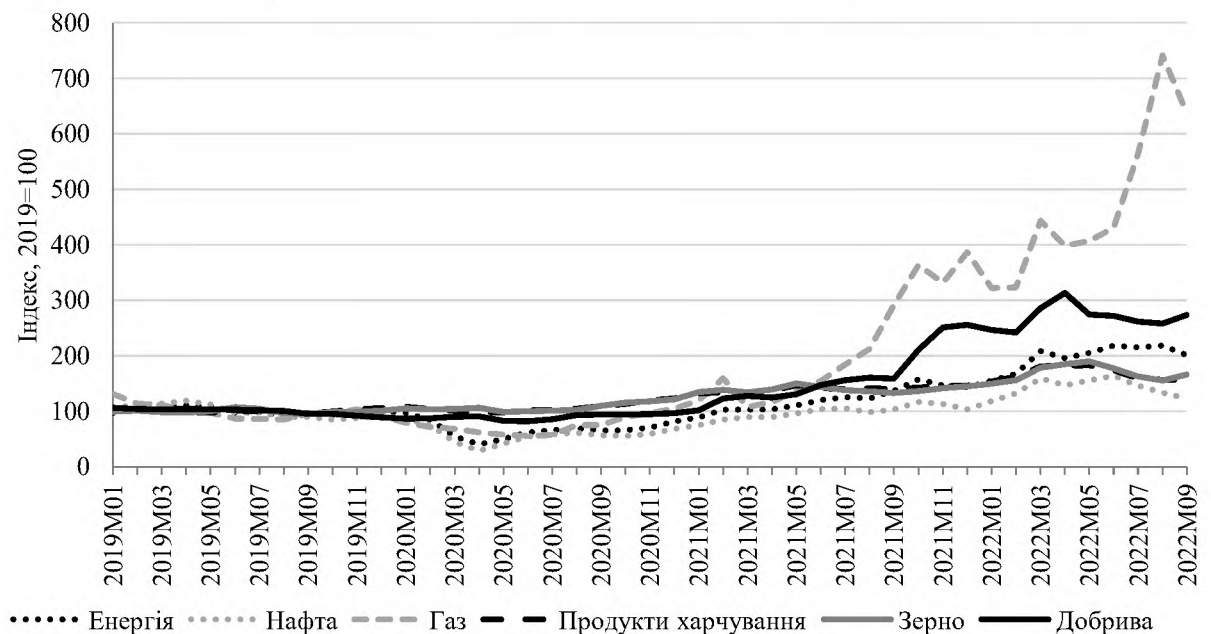

Рис. 2.8. Середньомісячні ціни на основні товари, січень 2019 р. – вересень 2022 р. (індекс 2019 р. = 100)

Джерело: побудовано за даними СОР [54]

Різко зросли ціни на енергоносії та продукти харчування після початку війни в Україні. Ціни на енергоносії у вересні 2022 року зросли на 47 % порівняно з аналогічним періодом минулого року та на 125 % порівняно з січнем 2021 року. Ціни на продукти харчування також зросли на 12% порівняно з аналогічним періодом минулого року у вересні та на 19 % із січня 2021 року.

Зростання цін на енергоносії відбулося за рахунок росту ціни на природній газ, яка у вересні 2022 р. зросла на 118 % у річному обчисленні та на 433 % з січня 2021 р. Ціни на нафту сповільнилися в період з червня по вересень, але залишалися високими, піднявшись на 64 % порівняно з січнем 2021 р.

У вересні 2022 р. світові ціни на зерно зросли на 21% порівняно з аналогічним періодом минулого року, включаючи підвищення ціни на пшеницю на 24 %. Особливе занепокоєння щодо продовольчої безпеки викликали ціни на добрива, які у вересні зросли на 75 % порівняно з аналогічним періодом минулого року. Високі ціни на добрива можуть змусити фермерів у бідних країнах використовувати їх менше або обходитися без них, що негативно вплине на врожайність.

З початку 2021 р. ціни на природний газ сильно відрізнялися в різних регіонах. У вересні 2022 р. європейські ціни на газ були більш ніж у вісім разів вищими, ніж у січні 2021 р. Ціни в Сполучених Штатах зросли майже втричі за той самий період, але залишалися низькими порівняно з Європою.

2.2. Місце України в системі міжнародних торговельних відносин на сучасному етапі розвитку

Україна, з площею 603,5 тис. км², посідає одне з провідних місць серед найбільших держав, що повністю розташовані в Європі. Її вигідне географічне положення відкриває широкі можливості для міжнародної співпраці та

економічного розвитку. Україна постійно інвестує в розвиток своєї транспортної інфраструктури. Зокрема, в країні добре розвинена транспортна мережа: 13 морських портів; 16 річкових портів; 20 аеропортів; 19,7 тис. км залізниць.

Україна входить до числа найбільш відкритих країн для торгівлі, адже має 18 угод про вільну торгівлю з 46 країнами світу. Індекс відкритості української економіки становить 90 % і продовжується позитивна динаміка щодо зростання.

Україна володіє одним з найпотужніших у Центральній Європі потенціалом освічених та кваліфікованих фахівців (щорічно випускаються 130 тис. інженерів та 16 тис. ІТ-спеціалістів). Країна пишається розвиненою мережею з понад 4 тис. технологічних компаній та 2 тис. стартапів. Крім того, наша держава є світовим гравцем на ринку сільськогосподарської продукції, енергетики, металургії, хімікатів, має розвинений сектор ІТ технологій та інновацій.

За даними Світового банку, Україна входить до ТОП-10 країн за проведенням ІТ-реформ. Це свідчить про прихильність українського уряду до створення сприятливого середовища для розвитку ІТ-індустрії. Експорт ІТ-послуг з України у 2022 році збільшився на 5,8 % порівняно з 2021 роком, досягнувши рекордних 7,3 млрд. дол. США. Це робить ІТ-галузь одним із ключових експортерів української економіки.

У сучасному світі зовнішня торгівля відіграє вирішальну роль у розвитку будь-якої країни, включаючи Україну. Вона слугує одним із головних джерел наповнення державного бюджету, а також відкриває широкі можливості для економічного зростання та добробуту населення. Міжнародна торгівля є важливою складовою збалансованого розвитку, забезпечує підвищення рівня конкурентоспроможності національної економіки та сприяє підвищенню життєвого рівня населення. Взаємодія з економіками інших країн також відбувається через міжнародну торгівлю.

Обсяги зовнішньої торгівлі України, зокрема обсяги експорту, імпорту та зовнішньоторговельний оборот наведено в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Динаміка показників зовнішньої торгівлі України в 2018-2022 рр.

Показники	Роки					2022 р. до 2018 р., (+;-)
	2018	2019	2020	2021	2022	
Обсяг експорту	43341	46091	45143	63113	40944	-2397
частка в зовнішньоторговельному обороті, %	43,60	43,30	46,51	47,50	42,42	-1,18
Обсяг імпорту	56055	60352	51921	69755	55584	-471
частка в зовнішньоторговельному обороті, %	56,40	56,70	53,49	52,50	57,58	+1,18
Зовнішньоторговельний оборот	99396	106443	97064	132868	96528	-2868
Сальдо зовнішньої торгівлі	-12714	-14261	-6778	-6642	-14640	-1926

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України [23]

Аналізуючи динаміку обсягів експорту та імпорту України за період з 2018 по 2022 роки, можна зробити наступні висновки, що протягом 2018, 2020 та 2022 років спостерігалось зниження обсягів експорту товарів та послуг з України. Винятками були 2019 та 2021 роки в яких фіксувалось поступове зростання. Частка експорту найвищого значення (47,50 %) вона досягла у 2021 році, а найменшого (42,42%) – у 2022 році. Аналогічно до експорту, обсяги імпорту товарів та послуг в Україну зменшувалися у 2018, 2020 та 2022 роках. Як і у випадку з експортом, у 2019 та 2021 роках відбувалось поступове зростання імпорту.

Важливо зазначити, що на динаміку експорту та імпорту України протягом даного періоду вплинули різні фактори, такі як: глобальна економічна кон'юнктура, війна, зміна структури економіки, торгівельні відносини з іншими країнами.

Динаміка загальних показників зовнішньої торгівлі товарами та послугами України за період з 2018-2022 роки більш детально розглянута в таблиці 2.2.

Динаміка загальних показників зовнішньої торгівлі товарами та послугами України в 2018-2022 рр., млн дол. США

Показники	Роки					2022 р. до 2018 р., %
	2018	2019	2020	2021	2022	
Зовнішня торгівля товарами						
Експорт	47335,0	50054,6	49191,8	68072,3	44148,8	93,3
Імпорт	57187,6	60800,2	54336,1	72843,1	55273,5	96,6
Сальдо	-9852,6	-10745,6	-5144,3	-4770,8	-11124,7	-112,9
Зовнішня торгівля послугами						
Експорт	11637,9	15660,9	11547,2	12785,6	9166,0	78,8
Імпорт	6308,8	7027,2	5876,5	7976,5	3015,1	47,8
Сальдо	5329,1	8633,7	5670,7	4809,1	6150,9	115,4

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України [23]

Станом на 2020 р. спостерігалось значне скорочення як імпорту, так і експорту товарів, що пояснюється поширенням пандемії Covid-19. Упродовж наступного 2021 р. як експорт, так і імпорт товарів відновились та перевищили показники до поширення пандемії. Натомість в 2022 р. знову є спад зовнішньої торгівлі, що викликано повномасштабним вторгненням росії в Україну. Негативною тенденцією протягом всього аналізованого періоду є негативне сальдо зовнішньоторговельного балансу, яке в 2022 р. склало 11,1 млрд. дол.

Негативною динамікою відмічається також зовнішня торгівля послугами. Зокрема, в 2022 році, порівняно з 2018 роком, зменшився експорт послуг на 21,2 % (2471,9 млн дол. США), при цьому максимальне значення експорту спостерігалось в 2019 році – 15660,9 млн дол. США. Імпорт послуг зменшився майже в 2 рази, з 6308,8 млн дол. США в 2018 році до 3015,1 млн дол. США в 2022 році. Сальдо зовнішньої торгівлі послугами мало додатне значення і в 2022 році становило – 6150,9 млн дол. США.

Зовнішня торгівля товарами та послугами – це не просто обмін товарами між країнами, а й важливий фактор, який впливає на стан економіки будь-якої країни. Для України зовнішня торгівля відіграє особливо важливу роль, адже збільшення експорту веде до зростання виробництва, створення нових робочих місць та збільшення доходів. Завдяки доступу до нових ринків збуту

та нових технологій українські підприємства можуть підвищувати свою конкурентоспроможність та розширювати свій бізнес. Збільшення експорту призводить до зростання валютних надходжень, що дає можливість імпортувати товари та послуги, які не виробляються в Україні, а також збільшувати інвестиції в розвиток економіки.

Таблиця 2.3

**Показники залежності економіки України від зовнішньої торгівлі за
2018–2021 роки**

Показники	Роки				2021 р. до 2018 р., (+;-)
	2018	2019	2020	2021	
Частка зовнішньоторговельного обороту у ВВП	75,97	69,22	62,39	66,40	-9,57
Залежність економіки країни від експорту (експортна квота)	33,13	29,97	29,02	31,54	-1,59
Залежність економіки країни від імпорту (імпортна квота)	42,85	39,25	33,37	34,86	-7,99
Коефіцієнт покриття імпорту експортом	77,32	76,37	86,95	90,48	+13,16

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України [23]

Проаналізувавши показники залежності економіки України від зовнішньої торгівлі за період з 2018 по 2021 роки, можна зробити наступні висновки, що протягом 2018-2020 років спостерігалось зниження залежності економіки від експорту з 33,13 % у 2018 році до 29,02 % у 2020 році. У 2021 році відбулося незначне зростання експортної квоти до 31,54% від загального обсягу ВВП. Рівень експортної квоти свідчить про те, наскільки значною мірою економіка країни залежить від експорту товарів та послуг.

Щодо імпортної квоти, значення показника було нерівномірним: найвищий рівень (42,85%) був у 2018 році, а найнижчий (33,37%) – у 2020 році. Високий рівень імпортної квоти може свідчити про залежність країни від імпорту та вразливість її економіки до зовнішніх шоків.

Протягом досліджуваного періоду спостерігалася нестача експортних надходжень для оплати імпортованих товарів та послуг. Щороку воно знаходилося в межах від 76,37 % до 90,48 %. Низьке значення показника

покриття імпорту експортом свідчить про те, що країна не має достатньо експортних доходів для фінансування імпорту.

Україна має стати світовим гарантом продовольчої безпеки, адже природним чином наділена 33 % світового чорнозему та сприятливим кліматом, що сприяє виробництву сільськогосподарської продукції. Україна вже добре відома як одна із провідних світових виробників та експортерів зерна, рослинних олій, меду, волоських горіхів, м'яса птиці та вершкового масла. За останні роки Україна також стала одним із найбільших постачальників органічних продуктів харчування до Європи (займає друге місце в ЄС після Китаю).

Таблиця 2.4

Динаміка структури експорту товарів з України, 2020- 2022 рр.

Назва товарів	Роки						2022 р. до 2020 р. (+;-)
	2020		2021		2022		
	млн дол.	%	млн дол.	%	млн дол.	%	
зернові культури	9410,7	19,1	12343,8	18,1	9108,2	20,6	1,5
жири та олії тваринного або рослинного походження	5746,9	11,7	9472,4	13,9	5948,6	13,5	1,8
чорні метали	7690,6	15,6	13950,1	20,5	4532,4	10,3	-5,3
руди, шлак і зола	4420,7	9,0	7119,6	10,5	3079,7	7,0	-2,0
електричні машини	2572,4	5,2	3139,3	4,6	2557,3	5,8	0,6
реактори ядерні, котли, машини	1914,2	3,9	-	-	1175,0	2,7	-1,2
інші товари	17436,6	35,5	22047,1	32,4	17734,4	40,1	4,6
Всього	49191,8	100,0	68072,3	100,0	44135,59	100,0	0

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України [23]

За даними табл. 2.4 можна зробити висновок, що у 2022 р. найбільшу питому вагу в структурі експорту товарів з України мали зернові культури (20,6%, що на 1,5% більше, ніж становило у структурі експорту 2020 р.), жири та олії тваринного або рослинного походження (13,5%, що на 1,8% більше, ніж становило у структурі експорту 2020 р), чорні метали (10,3%, що на 5,3% менше, ніж становило у структурі експорту 2020 р).

В 2020 році найбільшу питому вагу в структурі експорту товарів з

України складала зернові культури – 19,1 %, чорні метали – 15,6 %, жири та олії тваринного або рослинного походження – 11,7 %. В 2022 році експорт зернових культур – 20,6 %, жири та олії тваринного або рослинного походження – 13,5 % та чорні метали – 10,3 %. В 2022 році, порівняно з 2020 роком, зменшилася питома вага в структурі експорту чорних металів – на 5,3 в.п., руди, шлаків і золи – на 2,0 в.п., реактори ядерні, котли, машини – на 1,2 в.п. В той же час збільшилася питома вага інших товарів – на 4,6 в.п., жири та олії тваринного або рослинного походження – на 1,8 в.п. та зернових культур – на 1,5 в.п.

Імпорт товарів в Україну зростає впродовж досліджуваного періоду. В структурі імпорту спостерігаємо нерівномірність розвитку показників, зокрема за деякими групами товарів обсяги імпорту зростають, а за деякими – зменшуються (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Динаміка структури імпорту товарів до України, 2020-2022 рр.

Назва товарів	Роки						2022 р. до 2020 р. (+;-)
	2020		2021		2022		
	млн дол.	%	млн дол.	%	млн дол.	%	
палива мінеральні, нафта і продукти її перегонки	7982,4	14,7	14330,3	19,7	12811,1	23,2	8,5
засоби наземного транспорту, крім залізничного	5506,7	10,1	7069,6	9,7	5227,9	9,5	-0,6
електричні машини	5476,2	10,1	6205,9	8,5	4959,5	9,0	-1,1
реактори ядерні, котли, машини	6076,5	11,2	8000,0	11,0	4199,7	7,6	-3,6
пластмаси, полімерні матеріали	2475,8	4,6	3596,2	4,9	2469,6	4,5	-0,1
фармацевтична продукція	2523,2	4,6	3056,6	4,2	1856,2	3,4	-1,2
інші товари	24295,2	44,7	30584,4	42,0	23771,7	42,8	-1,9
Всього	54336,1	100	72843,1	100,0	55295,7	100,0	0

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України [23]

Як свідчать дані таблиці 2.5, у 2022 р. сумарний імпорт товарів склав 55295,7 млн дол. США, що значно нижче за показники 2021 р., однак дещо вище показників 2020 р. Загалом, за 2022 рік найбільше було завезено товарів

з категорії палива мінеральні, нафта і продукти її перегонки – їх частка складає 23,2 %, а це на 8,5 % більше, ніж становило в структурі 2020 р. Другу сходинку посіла категорія засоби наземного транспорту, крім залізничного – 9,5 % (5227,9 млн дол. США). На третьому місці – електричні машини (9,0 %).

Сьогоднішній час характеризується швидким зростанням сектора послуг, що є також важливою складовою глобальної економіки. Тому ця сфера економічної діяльності потребує створення сприятливих умов для розвитку в регіонах країни. Сектор послуг має значний потенціал для зростання пропозиції та їх експорту. До таких послуг можемо віднести транспортні, туристичні, будівельні, освітні, послуги у сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформаційні послуги, ділові та послуги з переробки матеріальних ресурсів.

Відповідно до даних таблиці 2.6 експорт послуг з України у 2022 р. становив 9166,0 млн. грн., що нижче рівня 2020 р. та 2021 р. Більш за все у 2022 р. Україна продала на зовнішніх ринках послуг у сфері телекомунікації, комп'ютерних та інформаційних послуг (на 3,71 млрд дол. США або 40,5%), транспортних послуг (на 2,96 млрд дол. США або 32,3%), ділових послуг (на 1,03 млрд дол. США або 11,2%).

Таблиця 2.6

Динаміка структури експорту послуг з України, 2020-2022 рр.

Назва послуг	Роки						2022 р. до 2020 р. (+;-)
	2020		2021		2022		
	млн дол. США	%	млн дол. США	%	млн дол. США	%	
транспортні послуги	4988,4	43,2	5314,7	40,4	2963,2	32,3	-10,9
послуги у сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформаційні послуги	3051,4	26,4	4031,9	30,6	3713,0	40,5	14,1
послуги з переробки матеріальних ресурсів	1352,8	11,7	1528,0	11,6	921,9	10,1	-1,7
ділові послуги	1278,2	11,1	1437,3	10,9	1026,0	11,2	0,1
інші види послуг	876,4	7,6	844,6	6,4	541,9	5,9	-1,7
Всього	11547,2	100,0	13156,5	100,0	9166,0	100,0	-

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України [23]

В 2022 році, порівняно з 2020 роком, зменшилася питома вага транспортних послуг – на 10,9 в.п., послуг з переробки матеріальних ресурсів та інших видів послуг – на 1,7 в.п. відповідно. Збільшилася питома вага послуг у сфері телекомунікації, комп’ютерні та інформаційні послуги – на 14,1 в.п., ділові послуги – на 0,1 в.п.

Динаміка структури імпорту послуг до України за аналогічний період наведена в табл. 2.7.

Таблиця 2.7

Динаміка структури імпорту послуг до України, 2020-2022 рр.

Назва послуг	Роки						2022 р. до 2020 р. (+;-)
	2020		2021		2022		
	млн дол. США	%	млн дол. США	%	млн дол. США	%	
транспортні послуги	1061	18,1	1733,7	22,8	1040,3	34,5	16,4
послуги, пов’язані з подорожами	702,9	12,0	1578	20,8	188,3	6,2	-5,7
ділові послуги	993,6	16,9	1115,9	14,7	537,3	17,8	0,9
державні та урядові послуги	1137,8	19,4	1098,1	14,5	20	0,7	-18,7
роялті та інші послуги, пов’язані з використанням інтелектуальної власності	540,2	9,2	607,4	8,0	293	9,7	0,5
інші види послуг	1441	24,5	1460,3	19,2	936,2	31,1	6,5
Всього	5876,5	100	7593,4	100	3015,1	100	0,0

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України [23]

Основними позиціями українського імпорту послуг у 2022 році були: транспортні послуги (на 1,04 млрд дол. США або 34,5%), ділові послуги (на 0,54 млрд дол. США або 17,83%), роялті та інші послуги, пов’язані з використанням інтелектуальної власності (на 0,29 млрд дол. США або 9,7%). По всіх видах послуг спостерігається тенденція до зменшення обсягів імпорту у 2022 р. порівняно з 2020 р.

16 травня 2008 року стало знаменною датою для України, адже саме тоді країна стала членом Світової організації торгівлі (СОТ). Цей крок відкрив для України нові можливості та перспективи у сфері міжнародної торгівлі. До ключових позитивних наслідків вступу України до СОТ можна віднести:

- Забезпечення рівних можливостей для всіх учасників торговельних відносин. Це сприяє створенню справедливого та прозорого середовища для ведення бізнесу;

- Створення умов для боротьби з корупцією. Усунення нетарифних бар'єрів та спрощення торговельних процедур знижують рівень корупції, що робить Україну більш привабливою для іноземних інвесторів;

- Стимулювання економічного зростання. Завдяки доступу до нових ринків збуту та розширенню експортних можливостей українські підприємства можуть збільшувати виробництво, створювати нові робочі місця та збільшувати доходи;

- Розширення вибору товарів і послуг для українських споживачів. Завдяки конкуренції на світовому ринку українці отримують доступ до ширшого асортименту товарів і послуг за кращими цінами;

- Запобігання лобіюванню та захист інтересів усіх учасників ринку. Правила СОТ захищають від недобросовісної конкуренції та сприяють створенню рівних умов для всіх учасників торгівлі;

- Конструктивне вирішення торгових суперечок. Завдяки механізмам врегулювання спорів, які пропонує СОТ, країни можуть ефективно вирішувати торговельні розбіжності мирним шляхом.

Важливо зазначити, що за останні кілька десятиліть спостерігається не лише зростання обсягів міжнародної торгівлі, але й збільшення кількості преференційних торгових угод. Це свідчить про зростаючу важливість торгівлі між країнами, що розвиваються, в порівнянні з торгівлею між розвиненими та країнами, що розвиваються. Вступ України до СОТ став значним кроком на шляху до інтеграції України у світову економіку.

Незважаючи на виклики, пов'язані з війною росії проти України, Україна залишається активним учасником СОТ та продовжує використовувати можливості цієї організації для розвитку своєї економіки та зміцнення своїх позицій на світовому ринку.

Правила СОТ не забороняють використання тарифів. Тарифи або мита

широко використовуються як бар'єри при доступі товарів на ринок (рис. 2.9).

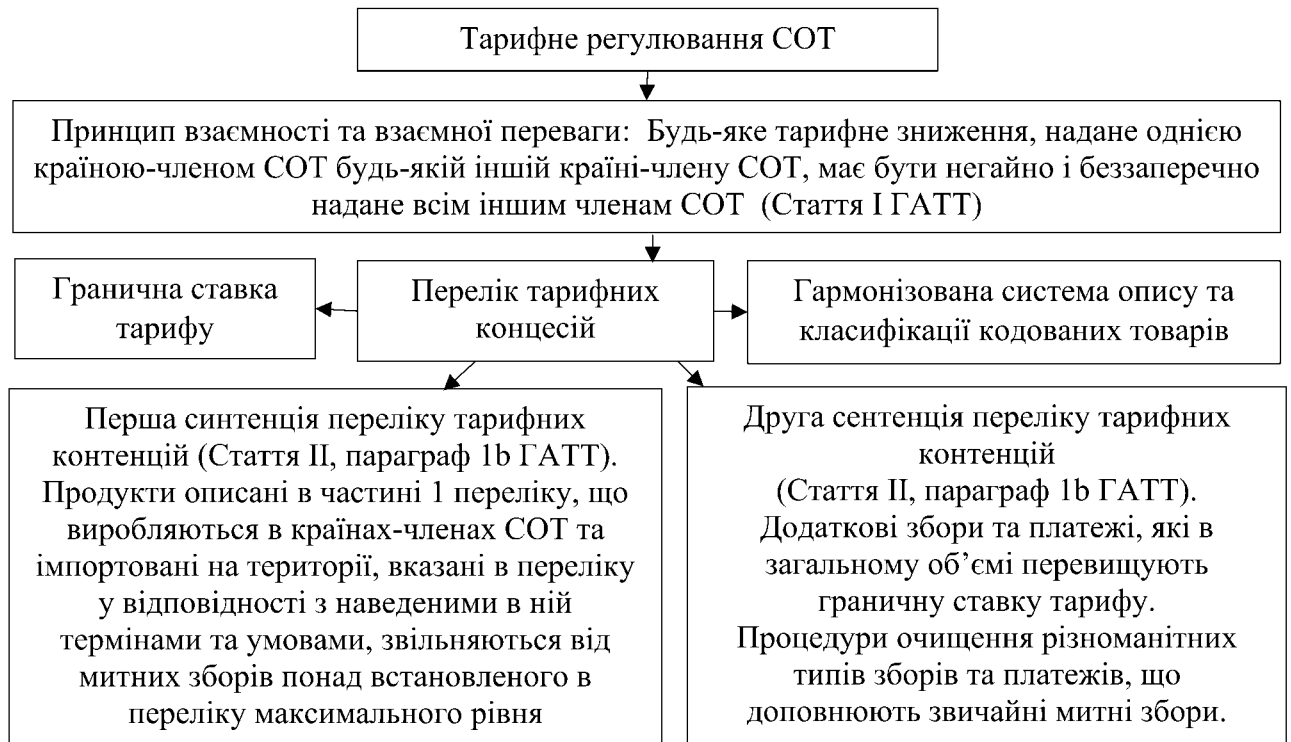

Рис. 2.9. Тарифи та тарифне регулювання СОТ

Джерело: складено автором на основі [28]

Крім тарифних концесій обмеження доступу до ринку здійснюється за допомогою нетарифних бар'єрів. Таким чином, на основі положень основних багатосторонніх торговельних угод регулюється міжнародна торгівля товарами, послугами та об'єктами інтелектуальної власності серед країн-членів СОТ.

Суб'єкти господарювання відіграють ключову роль у формуванні та розвитку зовнішньоекономічних зв'язків України. Україна завжди мала тісні економічні зв'язки з країнами світу. За даними Національного банку України, обсяги зовнішньої торгівлі України з певними країнами світу представлені в таблиці 2.8.

Проаналізувавши динаміку зовнішньої торгівлі України за географічними регіонами протягом 2021-2022 років, можна відмітити, що Європа є ключовим торговельним партнером України. У 2022 році на цей регіон припадало 62,31 % експорту та 48,78 % імпорту. Азія залишається

другим за значимістю торговельним партнером. В 2022 році на цей регіон припадало 23,44 % експорту та 29,03 % імпорту.

Таблиця 2.8

**Розподіл зовнішньої торгівлі України за географічними регіонами,
2021-2022 рр.**

Регіони	Експорт				Імпорт			
	2021 р.		2022 р.		2021 р.		2022 р.	
	млн. дол. США	% до загал. обсягу	млн. дол. США	% до загал. обсягу	млн. дол. США	% до загал. обсягу	млн. дол. США	% до загал. обсягу
Усього	63113,00	100,00	40943,00	100,00	69755,00	100,00	55584,00	100,00
Європа	24345,55	38,57	25513,40	62,31	30249,00	43,36	27115,00	48,78
Азія	22947,30	36,36	9597,58	23,44	18740,00	26,87	16136,00	29,03
Америка	3207,13	5,08	1185,00	2,89	4476,00	6,42	2984,00	5,37
У т.ч. США	1595,41	2,53	855,45	2,09	3218,00	4,61	2097,00	3,77
Африка	5588,88	8,86	2116,66	5,17	816,00	1,17	475,00	0,85
Австралія і Океанія	73,32	0,12	28,22	0,07	133,00	0,19	220,00	0,40
Країни ЄС	22872,40	36,24	24806,79	60,59	26171,00	37,52	24896,00	44,79
Країни СНД	6725,00	10,66	2291,00	5,60	13492,00	19,34	4488,00	8,07

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України [23]

Країни ЄС є основними партнерами в рамках європейського регіону. У 2022 році на них припадало 60,59 % експорту та 44,79 % імпорту з Європи. Країни СНД втратили своє значення як торговельні партнери. У 2022 році на них припадало лише 5,60 % експорту та 8,07 % імпорту. Америка залишається регіоном з незначним торговельним оборотом. Зокрема, у 2022 році на нього припадало 2,89 % експорту та 5,37% імпорту.

2.3. Перспективи розвитку міжнародних торговельних відносин

Всупереч очікуванням, світова торгівля продемонструвала стійкість під час пандемії. Попит на товари, призначені для дому, частково компенсував очікуване падіння торгівлі. Згодом, у 2021 році, дефіцит напівпровідників

спричинив сплеск світової торгівлі (але й порушив ланцюги поставок).

Як і передбачали експерти, світові морські фрахтові ставки почали різко знижуватися з четвертого кварталу 2022 року. Це свідчить про завершення експортного буму в Азії, що негативно впливає на прогнози світової торгівлі до 2027 року (рис. 2.10).

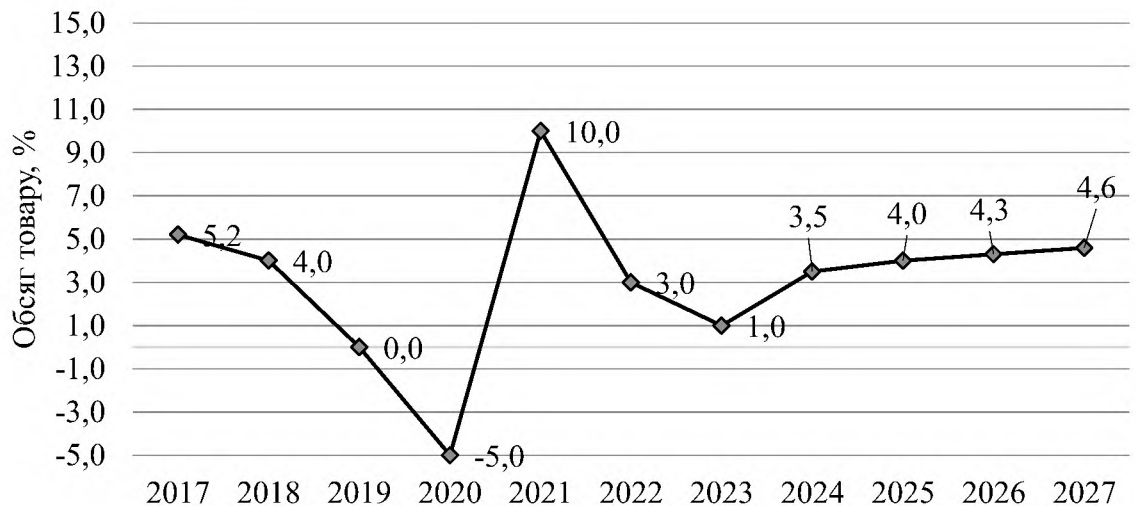

Рис. 2.10. Перспективи розвитку світової торгівлі до 2027 р., %

Джерело: побудовано за даними COT [54]

Глобальні ланцюжки створення вартості (GVC) стикаються з двома ключовими викликами: переходом до екологічно чистого та цифрового виробництва. Для більшості країн успішне подолання цих викликів буде залежати від їх здатності інтегруватися в GVC. Екологізації традиційних GVC можна досягти шляхом переходу на пов'язані цифрові передові технології з розумним виробництвом, яке часто називають Індустрією 4.0. Наприклад, дані, зібрані з підключених до Інтернету датчиків і систем відстеження GPS можуть оптимізувати логістику та значно скоротити викиди вуглекислого газу. Модернізація ланцюжків створення вартості може базуватися на добровільних стандартах сталого розвитку, які з'явилися в основному завдяки співпраці між неурядовими організаціями, промисловими групами або групами зацікавлених сторін.

Правила торгівлі продуктів, пов'язаних із зеленими технологіями,

мають, наприклад, дозволити країнам, що розвиваються, захищати молоді зелені галузі за допомогою тарифів, субсидій та державних закупівель, щоб вони не лише задовольнили місцевий попит, але й досягли ефекту масштабу, що робить експорт більш конкурентоспроможним. Мають також існувати вимоги до місцевого вмісту, хоча ними потрібно ретельно керувати та навмисно встановлювати послідовність, щоб уникнути пасток, з якими стикалася попередні промислові політики в більшості країн, що розвиваються. Щоб підтримати ці зусилля, Світова організація торгівлі може переглянути правила торгівлі, щоб зробити їх більш узгодженими з Паризькою угодою. Однак країни-члени також можуть вживати заходів у рамках існуючих правил СОТ. Країни з більшими внутрішніми ринками, наприклад, можуть субсидувати сектори, що зароджуються, для компонентів для внутрішньої сонячної та вітрової енергії. Таким чином, вони можуть розпочати виробництво для заміщення імпорту, одночасно зміцнюючи потенціал для експорту, покращуючи спрощення торгівлі та забезпечуючи стабільні та конкурентоспроможні обмінні курси, що матиме ефект, подібний ефекту експортних субсидій.

Для стимулювання інновацій та технологічного прогресу в країнах, що розвиваються, та сприяння чистому та продуктивному виробництву, міжнародна спільнота повинна запропонувати нові та сміливі торговельні механізми. Розвинені країни можуть використовувати програми допомоги в розвитку, щоб допомогти країнам, що розвиваються, впровадити практики та технології, що використовуються в більш розвинених країнах. Відкрити свої ринки для продукції з країн, що розвиваються, стимулюючи тим самим попит.

Важливо чітко визначити які продукти та країни мають отримати вигоду від цих нових торговельних механізмів та які критерії будуть використовуватися для визначення продуктів та країн-бенефіціарів. Пілотним проектом може стати міжнародна програма гарантованих закупівель «зелених» товарів, таких як компоненти та продукти, що використовуються для відновлюваної енергетики.

Дрони стрімко стають невід'ємною частиною глобальних ланцюгів поставок, що стимулює розробку та вдосконалення правових норм, які регулюватимуть їх використання. Дослідження свідчать про те, що інтеграція дронів у торговельну сферу може призвести до значного економічного зростання. Тим не менш, для успішного та безпечного впровадження дронів у ланцюги поставок необхідна готовність усіх учасників ринку до активної участі у цьому процесі. Це дозволить їм максимально використовувати всі переваги, які пропонують дрони.

Традиційні методи доставки товарів постійно вдосконалюються та переосмислюються, щоб відповідати сучасним потребам. Доставка в віддалені райони з погано розвинутою інфраструктурою є дорогою, але й доставка в густонаселені райони з розвинутою інфраструктурою також несе в собі значні витрати. З огляду на це, постачальники постійно шукають шляхи оптимізації доставки, роблячи її швидшою та дешевшою. Дрони випробовуються не лише для внутрішньодержавної, але й для транскордонної доставки. Деякі компанії, що надають експрес-послуги та поштові оператори, які лише кілька років тому тестували використання дронів для доставки посилок на місцевому рівні, вже досягли успіху в цій сфері.

На початку 2020 року пошта Швейцарії транспортувала лабораторні зразки за допомогою дронів в рамках регулярних лікарняних операцій. Це сталося після завершення понад 2 тис. тестових польотів у травні 2019 року [25]. Деякі порти також інтегрують ці нові технології у свою повсякденну роботу. Наприклад, порт Дурбан реалізував пілотний проєкт, спрямований на модернізацію своєї інфраструктури та операцій. Південноафриканський порт розгорнув арсенал повітряних і підводних дронів для збору інформації, моніторингу та перевірки стану портової інфраструктури, руху транспортних засобів і морського дна, щоб уникнути операційних ризиків і забезпечити якість своїх послуг [22].

Безпілотні технології пропонують значний рівень автономності. Деякі моделі використовують сигнали GPS для навігації та Wi-Fi для зв'язку, але все

ж такі потребують ручного керування оператором за допомогою дистанційного керування. Бортові камери, що діють як «цифрові очі», забезпечують огляд на відстані кількох кілометрів (залежно від заряду акумулятора). Більш просунуті дрони, здатні виконувати повністю запрограмовані маршрути зльоту, польоту, доставки та посадки без жодного втручання людини. Інші технічні переваги, які дають підстави для припущень про більш широке використання цих нових способів доставки, пов'язані з меншою вагою безпілотників без тиску, що призводить до значного скорочення споживання палива, а також з меншим рівнем шуму і швидшим часом розвороту порівняно, зі звичайними літаками.

Делфтський технологічний університет створив революційний безпілотний контейнерний вантажний літак ATLAS, який має потенціал значно знизити вартість авіап перевезень та скоротити час, необхідний для інтермодальних перевезень та транспортування наземним транспортом. Унікальна конструкція корпусу ATLAS генерує підйомну силу, роблячи його більш економічно вигідним у порівнянні з традиційними вантажними літаками.

Болгарська компанія Dronamics розробила та успішно випробувала революційний безпілотний вантажний дрон Black Swan. Цей дрон здатен перевозити до 350 кг вантажу на відстань до 2500 км, знижуючи вартість доставки на 80 % порівняно з традиційними повітряними вантажними перевезеннями [31]. Black Swan працює на 100 % синтетичному паливі і потребує лише 400-метрової (грунтової) злітно-посадкової смуги. Це робить його ідеальним рішенням для доставки в найвіддаленіші регіони, де неможливо використовувати традиційні літаки.

Dronamics також розробляє прототипи дронів більшої вантажопідйомності: від 10 до 30 тонн, які зможуть перевозити вантажі на відстань до 30 000 км. Ці дрони зможуть здійснити переліт з Китаю до Європи лише за 12 годин, використовуючи мінімальну кількість палива. Завдяки своїм можливостям, Black Swan та інші дрони Dronamics зможуть: обслуговувати

аеропорти, які не використовуються для вантажних або пасажирських перевезень; забезпечувати доставку в той самий день навіть у найвіддаленіші куточки світу; значно знизити вартість та час доставки вантажів. Це може суттєво змінити логістичну галузь та світову торгівлю.

Вдосконалені безпілотні апарати відкривають нові горизонти для комерційної доставки вантажів, як всередині країни, так і за її межами, роблячи це максимально економно. Їхні можливості роблять дрони ключовим гравцем у сфері швидкої та ефективної доставки, знижуючи при цьому витрати. Особливо цінними дрони можуть стати у випадках, коли потрібна термінова доставка: ліків для хворих, які потребують негайної допомоги; запчастин для ремонту пошкодженого обладнання; інших товарів, які потребують негайного транспортування.

Завдяки своїй гнучкості дрони можуть використовуватися як на початковому, так і на кінцевому етапі ланцюга поставок, доповнюючи та покращуючи загальну ефективність доставки.

Щоб зробити глобальні поставки продукції в майбутньому більш ефективними, потрібно мінімізувати час і витрати на митне оформлення, одночасно керуючи вхідними та вихідними товарами і транспортними засобами. Інноваційні технології, такі як пристрої Інтернету речей, дозволяють автономному обладнанню здійснювати ефективний моніторинг вантажів і відстежувати їх переміщення. Датчики Інтернету речей, такі як розумні пломби, можуть бути вбудовані в транспортні засоби та контейнери на критично важливих пунктах пропуску для виявлення шахрайства та інших злочинів, включаючи втручання в контейнери і вантажі, які не рухаються за затвердженими маршрутами, таким чином роблячи транскордонні переміщення безпечнішими і швидшими.

Роботизована автоматизація процесів (RPA) та інструменти з низьким рівнем кодування роблять можливим швидке розгортання нових систем, що стало особливо цінним у часи пандемії. RPA може допомогти прискорити митні процеси, такі як перевірка даних, імітувати роботу людини,

адаптуючись до мінливих обставин, або виявляти та усувати типові помилки, які в іншому випадку забирали б значний час і людські ресурси. RPA дозволяє автоматизувати прості, повторювані завдання у великих обсягах, з набагато більшою точністю, ніж може забезпечити людина.

Забезпечення кібербезпеки є ключовим аспектом при створенні, впровадженні та експлуатації безпечних систем для «розумної митниці» майбутнього. Це особливо актуально в умовах зростаючого обсягу даних, що потребують обробки та зберігання на цифрових платформах, а також злиття фізичної безпеки з IT-інфраструктурою.

Важливо, щоб кібербезпека враховувалася на всіх етапах: від розробки та закупівлі обладнання до бюджетного планування та підбору персоналу. Всі компоненти системи, включаючи канали зв'язку, системи відеоспостереження, наземні датчики, віддалені та мобільні системи відеоспостереження або GPS, повинні бути надійно захищені від потенційних кібератак. Це стосується не лише підрядників та партнерів, але й будь-яких додатків та пристроїв, які використовують співробітники для доступу до робочих даних. Незалежно від того, кому належать ці дані, їх цілісність та конфіденційність повинні бути гарантовані.

Для досягнення цієї мети необхідно провести ретельну перевірку всіх кінцевих точок. Це допоможе виявити та усунути потенційні вразливості, які можуть бути використані хакерами для проникнення в систему. Крім того, важливо постійно оновлювати програмне забезпечення та протоколи безпеки, а також проводити регулярні навчання для персоналу з питань кібербезпеки.

Таким чином, кібербезпека є невід'ємною частиною «розумної митниці» майбутнього. Вона гарантує надійність, цілісність та конфіденційність даних, а також захищає систему від кібератак, які можуть мати серйозні наслідки.

З метою удосконалення механізму реалізації сучасної міжнародної торговельної діяльності, пропонуємо враховувати низку чинників розвитку (рис. 2.11). Ці чинники існують як на регіональному рівні, так і на рівні державному та міжнаціональному.

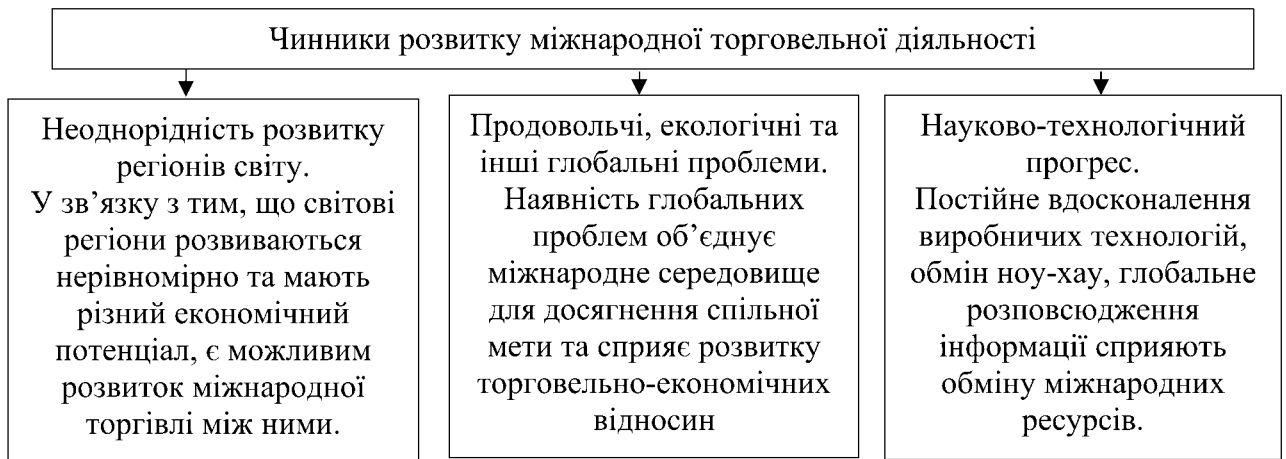

Рис. 2.11. Чинники розвитку міжнародної торговельної діяльності

Джерело: складено автором на основі [16, 30]

Пріоритетними напрямками відновлення логістики для ведення міжнародної торгівлі являється реорганізування системи зберігання, складування, прогнозування ризиків, диверсифікування маршрутів тощо. Рекомендований алгоритм оптимізації логістичних ланцюгів за умов невизначеності (війни, кризи тощо) подана на рис. 2.12.

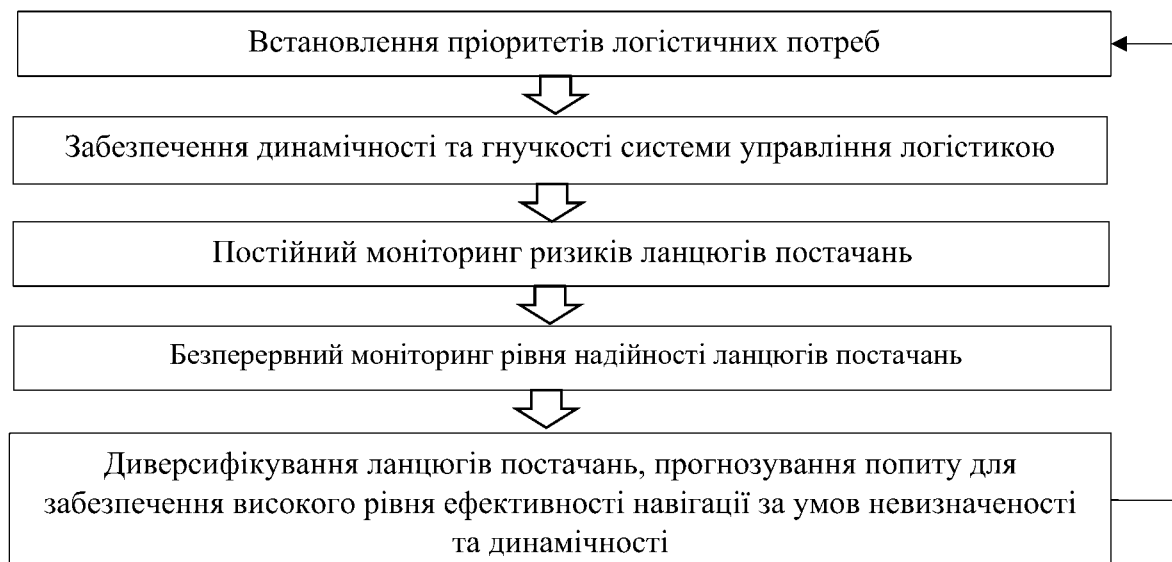

Рис. 2.12. Рекомендований алгоритм оптимізації логістичних ланцюгів за умов невизначеності (війни, кризи тощо)

Джерело: складено автором на основі [14]

Для покращення міжнародної торгівлі важливо зосередитися на

наступних ключових напрямках удосконалення логістики:

- Відмова від надмірного накопичення та зберігання товарів. Замість того, щоб зберігати великі запаси, рекомендується використовувати систему «точно вчасно» (JIT), яка передбачає доставку товарів лише тоді, коли вони дійсно потрібні. Це допоможе зменшити витрати на зберігання, уникнути застарівання запасів та покращити оборотність капіталу;

- Ускладнення та диверсифікація логістичних ланцюгів. Замість того, щоб використовувати прості та короткі маршрути, рекомендується використовувати більш складні та диверсифіковані ланцюги постачання. Це допоможе зменшити ризики, пов'язані з перебоями в одному ланцюжку постачання, та гарантувати безперебійну доставку товарів;

- Підвищення динамічності складських умов. Замість того, щоб використовувати статичні склади, рекомендується використовувати динамічні склади, які можуть швидко адаптуватися до мінливих потреб. Це допоможе оптимізувати використання складських просторів, зменшити витрати та покращити ефективність логістичних операцій;

- Орієнтація на споживача та прогнозування попиту. Замість того, щоб планувати виробництво та логістику на основі прогнозів продажів, рекомендується використовувати дані про споживчий попит для кращого прогнозування та планування. Це допоможе зменшити ризики надвиробництва та дефіциту, а також покращити задоволеність клієнтів.

Впровадження цих принципів допоможе покращити ефективність логістики, зменшити витрати та стимулювати розвиток міжнародної торгівлі.

Глобалізація спричинила значні зміни в сфері міжнародної торгівлі. Зокрема, для того, щоб бути успішними на світовому ринку, компанії змушені постійно вдосконалювати свою продукцію, роблячи її більш якісною та конкурентоспроможною. Це призводить до впровадження нових технологій, розробки нових продуктів та послуг, а також до підвищення рівня обслуговування клієнтів.

Глобалізація призвела до зростання взаємозалежності країн світу, що

стимулює розвиток торговельно-економічних зв'язків між ними. Це сприяє збільшенню обсягів торгівлі, інвестицій та співпраці в різних сферах. Застосування сучасних технологій в логістиці, виробництві та маркетингу значно підвищує ефективність міжнародної торгівлі. Це дозволяє компаніям знижувати витрати, покращувати якість продукції та послуг, а також розширювати ринки збуту.

Залучення зарубіжних інвестицій є важливим фактором розвитку економіки країни та стимулювання її експортного потенціалу. Іноземні інвестори можуть принести нові технології, знання та досвід, що допоможе компаніям країни стати більш конкурентоспроможними на світовому ринку. Вивчення та використання кращого світового управлінського досвіду може допомогти компаніям країни підвищити свою ефективність та конкурентоспроможність. Це може включати в себе впровадження нових методів управління, організації роботи та прийняття управлінських рішень.

Розвиток потужного експортного потенціалу є ключовим фактором економічного зростання та процвітання країни. Це дозволяє країні збільшувати свої доходи від експорту, створювати нові робочі місця та підвищувати рівень життя населення. Таким чином, глобалізація відкриває значні можливості для розвитку міжнародної торгівлі та стимулює економічне зростання країн світу.

Висновки до розділу 2

1. Європейський Союз упродовж останніх років зберігає значний вплив на світову торгівлю та демонструє тверду політичну позицію щодо лібералізації торгових відносин. За винятком торгівлі всередині ЄС, Європа (включаючи ЄС, Великобританію, Швейцарію, Норвегію та Туреччину) залишається ключовим ринком збуту для 59 країн світу та основним джерелом імпорту для 68 країн. Проте, спостерігається погіршення дипломатичних відносин між ЄС та Китаєм, а економічні санкції, запроваджені після

вторгнення росії в Україну, негативно вплинули на торгівлю в регіоні. Очікується, що в найближчий час ЄС зосередиться на посиленні власної виробничої самодостатності в сфері стратегічно важливих товарів, таких як напівфабрикати та комплектуючі.

2. Процес інтеграції Китаю в міжнародну торгівлю та ланцюги поставок привертають значну увагу. Китай став найбільшим експортним пунктом для багатьох країн і важливим джерелом імпорту для інших. Незважаючи на політичні суперечки і побоювання деяких західних партнерів, очікується, що торговельний вплив Китаю продовжуватиме зростати, і збереже свою вагому позицію на світовому експортному ринку у майбутньому.

3. Географічні переваги України, які сприяють її позиціонуванню як значного гравця в регіоні та забезпечують легкий доступ до провідних європейських ділових центрів. Україна має розвинену транспортну інфраструктуру, яка сприяє ефективному переміщенню товарів і пасажирів. Країна має 13 морських, 16 річкових портів, а також 20 аеропортів для повітряних перевезень. Залізнична мережа України становить 19,7 тис. км, що дозволяє забезпечувати залізничний зв'язок як в межах країни, так і з європейськими партнерами. Ці географічні та інфраструктурні переваги України сприяють розвитку зовнішньоекономічних зв'язків, залученню інвестицій та підтримці міжнародної торгівлі.

ВИСНОВКИ

1. Торговельну політику можна розглядати як необхідний результат зростання міжнародного руху товарів та факторів їх виробництва, а також розвитку міжнародної економічної інтеграції. Торгова політика охоплює дві основні сфери міжнародних економічних відносин – торгівлю товарами і торгівлю послугами, визначаючи умови участі окремої країни у міжнародному поділі праці.

2. Глобальна економіка значною мірою залежить від торгових політик країн світу та дій міжнародних організацій. ООН, СОТ, Світовий банк і Міжнародний валютний фонд грають важливу роль у сприянні розвитку глобальної системи господарювання і забезпеченні міжнародної співпраці. Однак, існують певні виклики і обмеження, які перешкоджають повному розкриттю потенціалу глобальної економіки. Одним із викликів є рост протекціонізму, коли країни намагаються захистити свої власні інтереси шляхом введення тарифів, торговельних обмежень та інших бар'єрів. Це може спричиняти торговельні конфлікти і обмежувати потенціал міжнародної торгівлі та економічного зростання.

3. Обсяг світової торгівлі товарами та послугами у 2022 році склав 31,0 трлн дол. США, що на 13 % більше, ніж у попередньому році. У той час як торгівля товарами перевищила допандемічний рівень вже у 2021 році, торгівля послугами наздогнала його у 2022 році. У трійку лідерів світових експортерів товарів у 2022 році увійшли Китай, США та Німеччина, що становить 14,4 % (Китай), 8,3 % (США) і 6,6 % (Німеччина) світового експорту.

4. Найбільш вражаюче зростання вартості торгівлі товарами у 2022 році продемонстрував Близький Схід, де цей показник сягнув 31,0 % – найвищий серед усіх регіонів світу. У Південній та Центральній Америці було зафіксовано 20,0 % зростання вартості торгівлі товарами. Цей результат зумовлений, переважно, зростанням цін на сировинні товари, такі як паливо,

зернові та метали, які регіон імпортує з країн СНД, Африки та Близького Сходу. Варто зазначити, що досить значні темпи зростання вартості торгівлі товарами спостерігаються також в Африці (17,0 %) та Північній Америці (16,6 %).

5. Світовий експорт палива та гірничодобувної продукції демонстрував стрімке зростання протягом 2019-2022 років, сягнувши 5158 млрд дол. США у 2022 році. Експорт промислових товарів також продемонстрував позитивну динаміку досягнувши 15288 млрд дол. США. Експорт аграрної продукції у 2022 році також зріс на 19 %. Хімічна продукція (3010 млрд дол. США) та офісне/телекомунікаційне обладнання (2512 млрд дол. США) домінували у світовому експорті промислових товарів у 2022 році, володіючи 20 % та 16 % відповідно. За ними йшла автомобільна продукція, яка становила 10 % від загальносвітового обсягу(1518 млрд дол. США).

6. Експорт товарів найменш розвинених країн (НРС) зріс на 41 % у 2022 році порівняно з допандемічним рівнем 2019 року, тоді як експорт комерційних послуг залишався негативним (-14%). Це було зумовлено повільним відновленням міжнародних подорожей до азійських НРС (на 74 % нижче, ніж у 2019 році). На противагу цьому, експорт туристичних послуг з африканських НРС демонстрував кращі показники, залишаючись лише на 9 % нижчим за показник 2019 року.

7. Завдяки своїм природним ресурсам, кліматичним умовам та розвиненому аграрному сектору, Україна має потенціал продовжувати розширювати свою роль у глобальному виробництві та експорті сільськогосподарської продукції, сприяючи продовольчій безпеці світу. Україна вже відома як провідний виробник та експортер зерна, рослинних олій, меду, волоських горіхів, м'яса птиці та вершкового масла. Крім того, в останні роки Україна стала великим постачальником органічних продуктів харчування до Європи і займає друге місце в ЄС після Китаю. Це свідчить про розвиток органічного сектора та популярність українських органічних продуктів серед споживачів.

8. Протягом 2018-2020 років спостерігалось зниження залежності економіки України від експорту з 33,13 % у 2018 році до 29,02 % у 2020 році. У 2021 році відбулося незначне зростання експортної квоти до 31,54 % від загального обсягу ВВП. Щодо імпоротної квоти, значення показника було нерівномірним: найвищий рівень (42,85%) був у 2018 році, а найнижчий (33,37%) – у 2020 році. Протягом досліджуваного періоду спостерігалась нестача експортних надходжень для оплати імпортованих товарів та послуг. Щороку воно знаходилося в межах від 76,37 % до 90,48 %. Низьке значення показника покриття імпорту експортом свідчить про те, що країна не має достатньо експортних доходів для фінансування імпорту.

9. Сумарний експорт в товарів в 2022 році становив 44148,8 млн дол. США. Найбільшу питому вагу в структурі експорту товарів з України мали зернові культури (20,6 %), жири та олії тваринного або рослинного походження (13,5 %), чорні метали (10,3 %). Сумарний імпорт товарів склав 55295,7 млн. дол. США, найбільше було завезено товарів з категорії палива мінеральні, нафта і продукти її перегонки – їх частка складає 23,2 %, засобів наземного транспорту, крім залізничного – 9,5 % та електричні машини – 9,0 %.

10. Експорт послуг з України у 2022 р. становив 9166,0 млн. грн. Більш за все у 2022 р. Україна продала на зовнішніх ринках послуг у сфері телекомунікації, комп'ютерних та інформаційних послуг (на 3,71 млрд дол. США або 40,5%), транспортних послуг (на 2,96 млрд дол. США або 32,3%), ділових послуг (на 1,03 млрд дол. США або 11,2%).

Основними позиціями українського імпорту послуг у 2022 році були: транспортні послуги (на 1,04 млрд дол. США), ділові послуги (на 0,54 млрд дол. США), роялті та інші послуги, пов'язані з використанням інтелектуальної власності (на 0,29 млрд дол. США).

11. Проаналізувавши динаміку зовнішньої торгівлі України за географічними регіонами протягом 2021-2022 років, можна відмітити, що Європа є ключовим торговельним партнером України. У 2022 році на цей

регіон припадало 62,31 % експорту та 48,78 % імпорту. Азія залишається другим за значимістю торговельним партнером (23,44 % експорту та 29,03 % імпорту). Країни ЄС є основними партнерами в рамках європейського регіону (60,59 % експорту та 44,79 % імпорту). Країни СНД втратили своє значення як торговельні партнери (5,60 % експорту та 8,07 % імпорту) Америка залишається регіоном з незначним торговельним оборотом (2,89 % експорту та 5,37% імпорту).

12. Спостерігається зростання глобального інтересу до комерційного застосування дронів у широкому спектрі галузей. Наразі оціночна вартість світового ринку безпілотних літальних апаратів (БПЛА) становить 33,6 млрд. дол. США, і, за прогнозами, до 2026 року він досягне 58,5 млрд. дол. США. Дослідження показують, що інтеграція дронів у торговельне середовище може сприяти економічному зростанню.

13. Щоб зробити глобальні поставки продукції в майбутньому більш ефективними, потрібно мінімізувати час і витрати на митне оформлення, одночасно керуючи вхідними та вихідними товарами і транспортними засобами. Інноваційні технології, такі як пристрої Інтернету речей, дозволяють автономному обладнанню здійснювати ефективний моніторинг вантажів і відстежувати їх переміщення.